

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Teotihuacan - náboženské a kulturní centrum

Teotihuacan - religious and cultural centre

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce:
doc. Mgr. Jiří Janák, Th. D.

Autor práce:
Lucie Horníková

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala panu doc. Jiřímu Janákovi za cenné rady a nekonečnou trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Rovněž bych chtěla poděkovat paní doc. Markétě Křížové za její vstřícnost a pomoc při získání potřebných informací a podkladů.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem "Teotihuacan – náboženské a kulturní centrum" napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V   dne

Anotace

Cílem bakalářské práce je přiblížit náboženskou a kulturní funkci urbánního centra Teotihuacanu, jenž byl ve své době jedním z největších a nejvýznamnějších mezoamerických středisek.

Teotihuacan po více jak 700 let svým náboženstvím a materiální i nemateriální kulturou ovlivňoval své blízké, ale i daleké, okolí a toto okolí naopak ovlivňovalo jeho. Některé vlivy byly přijaty a obohatily místní ideologii nebo životní styl, jiné byly zavrženy a neprosadily se. Bohužel se z Teotihuacanu nedochovaly žádné literární prameny a několik hieroglyfů, které jsou součástí nástěnných maleb, se zatím nepodařilo rozluštit. Proto závěry, které se náboženství a kultury tohoto centra týkají, vycházejí z poznatků a rozborů materiální kultury anebo dedukcí, jejichž základem jsou možné analogie s jinými kulturami. Mým záměrem je tedy vytvořit kompilační práci, ve které budou na základě archeologických, antropologických a religionistických prací vyloženy poznatky o náboženství a kultuře urbánního centra Teotihuacanu, jejich zejména materiálních, ale také nemateriálních projevech a působení.

Annotation

The goal of this bachelor thesis is to explain a religious and cultural function of the urban center of Teotihuacan, which was the one of the largest and most important mesomamerican unit in its time.

Teotihuacan for more than 700 years influenced its near and distant surroundings by its religion and material and nonmaterial culture and on the other hand the center was influenced by surroundings. Some influences were accepted and the enhanced local ideology or life style, but others didn't make a breakthrough. Unfortunately, any literary sources didn't preserved and any hieroglyphs, which are a constituent part of murals, weren't deciphered. So this is a reason for Therefore, the conclusions that religion and culture of this center concern, are based on observations and analysis of material culture or on deduction, based on the possible analogies with other cultures. My intention is to create a compilation work, where will be explained, based on archaeological, anthropological and religionistical work, knowledge about the religion and culture of the urban center of Teotihuacan, especially their material, but also non-material, manifestations and effects.

Klíčová slova

Teotihuacan, Mezoamerika, náboženství, kultura, rituál, oběť, bůh

Key words

Teotihuacan, Mesoamerika, religion, culture, ritual, sacrifice, god

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Teotihuacan v kontextu Mezoameriky	14
2.1 Původ amerických obyvatel	14
2.2 Vývoj Mezoameriky před conquistou	15
2.3 Přírodní podmínky a zdroje.....	17
3. Teotihuacan	19
3.1 Vznik a rozvoj města.....	19
3.1.1 Náboženský důvod založení města a význam jeskyně	20
3.2 Struktura, orientace a význam staveb.....	23
3.2.1 Projevy vlivu teotihuacanské kultury na okolí	24
3.3 Městské stavby	25
3.3.1 Pyramida Slunce	25
3.3.2 Pyramida měsíce	26
3.3.3 Cesta mrtvých	27
3.3.4 Citadela a Quetzalcoatlova pyramida	28
3.3.5 Bytový komplex.....	30
3.3.5.1 Umělecký projev	31
3.3.6 Hřiště a míčová hra	32
3.4 Hvězdy a planety.....	34
3.5 Kalendář	34
3.6 Společnost	35
3.6.1 Panovník	36
3.6.2 Elita.....	37
3.6.2.1 Kněží.....	37
3.6.2.2 Válečníci.....	38

3.6.3	Ostatní vrstvy	38
3.7	Pohřební praktiky	39
3.8	Náboženství.....	39
3.8.1	Představa o uspořádání světa	40
3.8.2	Teotihuacanská božstva	40
3.8.2.1	Tlaloc	41
3.8.2.2	Chalchiuhtlicue.....	42
3.8.2.3	Velká bohyně /Pavoučí žena	42
3.8.2.4	Quetzalcoatl	42
3.9	Rituální obětování a oběti	44
3.9.1	Nekrvavé oběti.....	45
3.9.2	Krvavé oběti.....	45
3.9.2.1	Oběť vyrváním srdce	47
3.9.2.2	Sebeoběť	48
3.9.3	Halucinogeny	49
3.10	Úpadek Teotihuacanu	50
4.	Závěr	52
5.	Seznam použitých pramenů	53
6.	Seznam příloh.....	55
7.	Přílohy.....	56

1. Úvod

Tato bakalářská práce je zaměřena na přiblížení náboženské a kulturní roviny mezoamerického urbánního centra Teotihuacanu. Vzhledem k tomu, že o tomto středisku získáváme informace výhradně z archeologických objevů a nálezů, tak hlavní metodou bude vyložit jejich hlubší/duchovní význam anebo ozřejmit souvislosti, v jejichž kontextu se nachází.

V následující kapitole bude Teotihuacan představen jako integrální součást kulturně-geografického regionu Mezoameriky, neboť toto město neexistovalo samo pro sebe, ve svém vlastním světě, odříznuto od okolí, ale naopak bylo administrativně a obchodně v intenzivním kontaktu s okolními oblastmi, více či méně vzdálenými, se kterými navíc sdílelo určitý historický vývoj, kulturní prvky, náboženské představy apod.

Hlavní kapitola "Teotihuacan" se výhradně zabývá tím, co ve městě (zejména akropoli) bylo odkryto a nalezeno - budovy, malby, keramika, kosterní pozůstatky aj., proč a za jakým účelem to bylo vytvořeno, jaký to mělo význam nebo funkci apod. Práce se bude zabývat zejména pyramidou Slunce a jeskyní, která se pod ní nachází, pyramidou Měsíce, Citadelou, Quetzalcoatlovou pyramidou, bytovými komplexy a také Teotihuacanci samotnými - jejich společenským uspořádáním a náboženskými představami, které měli o uspořádání světa, o božstvech atd. a tím, jak tyto představy poznamenaly okolní prostor, a neposledně jejich náboženskou praxí, převážně oběťmi. Snahou bude poskytnout alespoň částečně ucelenou představu o tom, čím Teotihuacan v dobách své slávy byl (nebo mohl být) a co se v něm mohlo odehrávat.

V této snaze však musíme vycházet z výsledků dosavadního bádání. Nebudeme-li brát v úvahu práci vykradačů hrobů, tak o Teotihuacan jako archeologickou lokalitu je zájem už od 17. století. Tehdy r. 1675 Carlos de Sigüenza y Góngora odkryl vchod do tunelu v přední části platformy pyramidy Měsíce. Další intenzivnější výzkum byl proveden až v 2. pol. 19. stol., v rámci něhož byla odstraněna

suť a nános z pyramidy Měsíce a několika komplexů ležících podél Cesty mrtvých a bylo provedeno základní zmapování akropole (současná mapa akropole viz příloha č. 2). Na základě objevů tohoto výzkumu byla roku 1897 vydána první monografie věnovaná Teotihuacanu, jejímž autorem byl William H. Holme.

Díky této knize a zejména jejím ilustracím se zájem o Teotihuacan mnohonásobně zvýšil. Byla příčinou i prvního interdisciplinárního výzkumu v letech 1910 - 1916, na kterém se, kromě archeologů, podíleli také antropologové, etnologové a etnografové, z jejichž závěrů vzešla kniha Manuela Gamia *La población de Valle de Teotihuacan* (1922), která už nechápala Teotihuacan pouze ve smyslu archeologického parku (oficiálně byl Teotihuacan za archeologický park prohlášen mexickou vládou roku 1973), jak tomu dosud bylo, ale jako kulturní region.¹

V následujících letech probíhala analýza a typologie keramiky, na jejímž základě G. C. Vaillant a A. L. Kroeber upozornili na nutnost chápat Teotihuacan v kontaktu s jinými oblastmi Mezoameriky (vymezení viz níže). Tuto myšlenku později rozvíjí např. E. Seler, K. Taube, G. Cowgill nebo A. Headrick, kteří interpretují různé prvky teotihuacanské kultury na základě analogií s mayskou, zapoteckou a aztéckou kulturou. Všichni si však uvědomují problematiku kulturní dynamiky, tzn., že ne vše, co je podobné, musí mít stejný, nebo podobný význam, neboť ideologie každé společnosti v průběhu času prochází vývojem, jenž je nejvíce podporován právě procesem akulturace.

Díky etnografu Sigvaldu Linnému nastala významná změna v průzkumu Teotihuacanu ve 40. letech 20. stol., kdy se do pole badatelského zájmu dostaly i jiné části města, než akropole. Výsledky těchto výzkumů byly oceněny zejména v rámci

---

¹ SUGIYAMA, Saburo, Tuneling Through Teotihuacan, *American Archeology*, Vol. 6, No. 1, 2002, str. 20.

Teotihuacan Mapping project (1963-1973) - projektu, který pod vedením Reného Millona určil rozlohu a míru osídlení města, konstrukční rysy pyramid aj.²

Vzhledem k tomu, že rané odkryvy Teotihuacanu probíhaly ne zcela šetrným způsobem, rozhodl se Rubén Cabrera založit projekt, který probíhal v 80. letech, na ochranu a konzervaci objektů přilehlých Cestě mrtvých. Od 90. let probíhá ve městě mnoho paralelních výzkumů, jejichž představiteli jsou zejména Saburo Sugiyama a George L. Cowgill (archeologie), A. F. Aveni (archoastronomie), J. C. Berlo, A. Headrick a L. Schele (výtvarné umění a ikonografie), Karl Taube (lingvistika) a L. Manzanilla (architektonické styly).

Výsledky prací, předpoklady a ideje některých z těchto badatelů (a samozřejmě i mnohých jiných) budou v mé práci předloženy a použity, aby napomohly naplnit její cíl - představit českému čtenáři mezoamerické město Teotihuacan jako náboženské a kulturní centrum. Co se ale rozumí pod pojmem „náboženství“ nebo „kultura“? A může být Teotihuacan označen jako město, nebo městský stát?

Mnozí se snažili vytvořit komplexní definici náboženství, např. Max Müller v náboženství viděl snahu o pochopení nepochopitelného, o vyjádření nevyjádřitelného, touhu po nekonečnu.³ Carl G. Jung ho definoval jako prožívání moci, jež není zvládnutelná rozumem a vůlí a jež vystupuje z hlubin kolektivního nevědomí. Émile Durkheim vymezuje náboženství jako ucelený systém přesvědčení a praktik, které mají vztah k posvátným věcem. Pokud se však budeme snažit o verifikaci určité definice, a mnozí se o to v minulosti pokoušeli, vždy se najde nějaký faktor, který ji vyvrátí. Z toho vyplývá, že zatím neexistuje žádná obecná definice náboženství. Pojem "náboženství" je pouze pracovním nebo hypotetickým

---

² MILLON, René, Teotihuacan Mapping Project, In: *American Antiquity*, Vol. 29, No. 3, leden, 1964, str. 345-352.

³ DURKHEIM, Émile, *Elementární formy náboženského života*. Oikoymenh, Praha, 2002, ISBN 80-7298-056-4, str. 33.

vymezením, jehož obsah je někdy silně oborově zaměřen.⁴ Pro svou práci bych pojem náboženství definovala jako „vztah člověka k transcendentní skutečnosti a jeho projev“.

Definování kultury není o nic méně problematické a do dnešní doby je pojem kultura velmi diskutabilní. Americká kulturní antropologie, a podle ní i většina jiných oborů, kulturu chápe jako systém všech specificky lidských negenetických jevů a jejich projevů.⁵ Ve stejném smyslu bude pojem kultura používán i v této práci. Z toho však vyplývá, že náboženství je součástí kultury, neboť náboženství je negenetickým projevem člověka. To je pravda, stejně jako skutečnost, že pro mezoamerické civilizace nebylo nic zcela výlučně světské, náboženský faktor se objevoval i v té nejmenší míře téměř ve všem. Tato práce se bude zabývat kulturou obyvatel Teotihuacanu, ovšem v rámci jazykové diferenciaci budu rozlišovat mezi faktory typicky "náboženskými" (např. bohové, kosmologické představy aj.) a kulturními - ne zcela náboženskými (hierarchie společnosti aj.)

Teotihuacan je archeology často označován jako „městský stát“, což je velice nepřesné, neboť tento výraz označuje politické zřízení antického Řecka – polis – jehož charakteristickým rysem je demokratická vláda, která v mezoamerických centrech neexistovala.⁶ Dále je chápán jako město. Jednotná definice města zatím neexistuje. Města ve středověku definoval Max Weber jako sídla, v nichž musí převažovat obchodně - komerční vztahy, a jeho hlavními znaky jsou: hradby, trh, soud, vlastní městská správa, jejíž členové jsou voleni měšťany.⁷ Starověká města přesně

---

⁴ ŠTAMPACH, Ivan O., *Přehled religionistiky*, Portál, Praha, 2008, ISBN 978-80-7367-384-0, str. 29.; HORYNA, Břetislav, *Úvod do religionistiky* Praha, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha, 1994, str. 18-20.; pozn. Podrobný přehled definic a vymezení náboženství podává: ZDYBICKA, Człowiek i religia, Redakcja Wydawnictw KUL, Lubin, 1984. 355 s.

⁵ SOUKUP, Václav, *Přehled antropologických teorií kultury*, Portál, Praha, 2000, ISBN 80-7178-328-5, str. 20.; autor a vyjádření myšlenky: E. B. Tylor, *Primitive culture*, 1871.

⁶ KRÍŽOVÁ, Markéta, *Mayové. Víc než záhady dávné civilizace*, Aleš Skřivan ml, Praha, 2011, ISBN 978-80-86493-25-1, str. 23-24.

⁷ WEBER, Max, *The City*, Free Press, New York, 1966, str. 80-81.

definována nejsou. Carter je označuje pouze jako sídla nebo struktury, které mohly vzniknout ze čtyř možných důvodů – ekologických, ekonomických, obranných a náboženských. Důvody se však vzájemně nevylučují, naopak sídlo většinou vzniklo jejich kombinací.⁸ Tato označení ovšem přesně nevystihují to, čím Teotihuacan byl, nemůžeme ho tedy podle nich označit za město. Řešení nám poskytuje až Luis Wirth, který představuje předkoloniální mezoamerická města jako jednotky, které musí splňovat tři základní požadavky: velkou populaci, velkou hustotu zalidnění, vysokou vnitřní heterogenitu. Všechna hlavní kritéria Teotihuacan splňuje:

1. Počet obyvatel - archeologové tvrdí, že na svém vrcholu mohl mít až 200 000 obyvatel. Millon sice nesouhlasí s tak velkým počtem, ale uvádí, že ve stabilním období (cca 200 – 600 n.l.) měl průměrně 125 000 obyvatel (odůvodnění viz. níže).⁹
2. V té době se rozprostíral přibližně na 25 km², tzn. 5 000 obyvatel na 1 km (při 125 000 obyvatelích, jak tvrdí Millon).²
3. Archeologické nálezy a analýzy dokládají, že v Teotihuacanu žili lidé různých etnik, byly zde zastoupeny všechny sociální třídy a ekonomické statusy, dále jsou zde důkazy o různorodosti vzorů materiální kultury apod. Teotihuacan byl tedy dostatečně heterogenní.

Podle Wirthovy definice tedy můžeme Teotihuacan nazvat městem.

---

⁸ CARTER, Harold.: Urban Origins: a review of theories. In: Chant, C. ed.: *Pre-industrial Cities and Technology Reader*. Routledge, Londýn, 1999, str. 7-14.

⁹ COWGILL, Gorge L., State and society at Teotihuacan, Mexico, In: *Annual Review of Anthropology*, Vol. 26, 1997, str. 133.

2. Teotihuacan v kontextu Mezoameriky

Teotihuacan leží ve výšce cca 2250 m. n. m. v chladné polosuché vrchovině severovýchodní části Mexické pánve ve Středním Mexiku, asi 50 km severovýchodně od současného města Ciudad de México. Na vrcholu své moci ovládal území až 25 000 km² z této oblasti (rádius od města asi 90 km; pod svou vládou měl pouze klíčové osady a cesty mezi nimi, nikoli celé bloky území).¹⁰ Je součástí tzv. Mezoameriky (viz. příloha č. 1).

Pojem „Mezoamerika“ označuje spíše kulturní než geografickou oblast. Zavedl jej v první polovině 20. století německo-mexický badatel Paul Kirchhoff. Diferenčními kritérii pro něj byly např. jazyková a hieroglyfická podobnost, užívání stejných kalendářních systémů, podobný vzhled pyramid a chrámů, způsob provádění obětí, společenská hierarchie, zdroje obživy a materiálního zajištění aj.

Oblast se skládá ze čtyř hlavních částí – Středního Mexika (kolem Ciudad de México), jižní mayské oblasti (nížinný jih Mexika, Guatemala, sever Hondurasu a Salvadoru), Oaxacy (hornatý jihovýchod Mexika) a pobřeží Mexického zálivu (bažinaté tropické nížiny dnešních federativních států Tabasco a Veracruz).¹¹

2.1 Původ amerických obyvatel

Indiáni, jak jsou dnes označováni původní obyvatelé Amerického kontinentu, nejsou produktem nezávislého vývoje hominidů v člověka dnešního typu, ale výsledkem migrace již zcela hotového druhu odjinud. První příchozí do mezoamerické oblasti, byli lovci a sběrači, potomci asijských lovců velké zvěře, kteří překonali pevninský most mezi nejvýchodnějším výběžkem Sibíře a Aljaškou. Tuto, dnes nejvíce uznávanou teorii, vyslovil americký antropolog českého původu Aleš Hrdlička. Podle něj měli předkové dnešních Američanů přijít do Nového světa

---

¹⁰ COWGILL, George L., 1997, str. 134.

¹¹ KIRCHHOFF, Paul, Mesoamérica: Sus límites Geográficos, Composición Étnica y Caracteres Culturales, In: *Acta Americana*, Vol. 1, Sociedad interamericana de antropología y geografía, Mexico, 1943, str. 92-107.

z Asie. Pokles hladiny oceánu v době posledního zalednění (přibližně před 40 000 lety) vytvořil pevninský most v místě dnešní Beringovy úžiny, který první Američané přešli zřejmě při pronásledování zvěře. Migrovali pak směrem na jih. Na území Mezoameriky dorazili kolem roku 12 000 př. n. l. Dále pokračovali přes Panamskou šíji do Jižní Ameriky. Klíčovým zlomem se stal přechod od kočovného k usedlému způsobu života.

2.2 Vývoj Mezoameriky před conquistou

Standardní dělení lidských dějin na pravěk, starověk, středověk a novověk je pro oblast Mezoameriky nevhodné, neboť poměříuje společenskou a technologickou úroveň vývoje. Proto bylo nutné zvolit jiné označení.

Období mezi přechodem k usedlému zemědělství a příchodem Evropanů se začalo dělit na tři dějinné fáze a označovat jako předklasické, klasické a poklasické období. Naneštěstí to inklinuje k představě, že nejdůležitější částí je klasické období, předklasické představuje pouhou přípravu na něj a poklasické jen úpadek. To však není pravda - klasické období pouze lépe vyhovovalo estetickým představám a kritériím Evropanů, zatímco např. jimi zvaná poklasická doba jevila, dle jejich mínění, úpadkové rysy - militarismus, velké množství obětí (zejména lidských) aj. Není však pochyb, že každé období je charakterizováno určitými faktory.

1. Předklasické/formativní období (1800 př. n. l. – 200 n. l.) – jednotlivé osady se spojují a vytvářejí větší sídla a později města, vznikají stálá obřadní centra. Mezi desítkami zemědělských vesnic rozestých po oblasti se postupně začala profilovat první významná mezoamerická kultura – Olmékové. Právě ti bývají často označováni za „mateřskou kulturu“ Mezoameriky. Rozvinuli mnoho významných kulturních znaků, které se později staly pro tento region charakteristickými - kult posvátných vládců, sakrální kalendář, míčovou hru, šamanské extatické cesty do jiných světů aj. Koncem tohoto období vyrůstají dvě navzájem soupeřící města: Cuicuilco a Teotihuacan. Dlouhé pře mezi nimi

vyřešil výbuch sopky, při kterém bylo Cuicuilco zasypáno lávou a popelem. Teotihuacanu tak již nic nestálo v cestě za hegemonií.

2. Klasické období (200 – 900 n. l.) - V městských střediscích se stabilizovaly stratifikované společnosti složené obecně z vládců a ovládaných. Vznikaly monumentální stavby vyžadující koordinované úsilí velkého množství pracovníků. Náboženství se systematizovalo a stalo se oporou státní moci. V tomto období (cca do r. 650 n. l.) byl Teotihuacan na vrcholu.

3. Poklasické období (900 - 1500 n. l.) - Počátek poklasického období poznamenaly výrazné demografické přesuny. Teotihuacan zanikl a exodus z města a jeho nejbližšího okolí se dominovým efektem přenášel do celé Mezoameriky. Životní styl obyvatel se tím výrazně změnil. Umění se zjednodušovalo, společnost se výrazně militarizovala. Koncem tohoto období se ve středním Mexiku prosazují Aztékové. Od počátku 16. století území Mezoameriky čelilo evropským conquistadorům.¹²

Toto rozdělení je však moc široké, než aby jej bylo možné aplikovat v rámci konkrétního výzkumu. Proto archeologové na základě keramických nálezů a jejich rozborů stanovili přesnější dataci. Teotihuacanu, který vznikl ve 2. stol. př. n. l. a zanikl v 8. stol. n. l., se z této datace týká 9 fází - patlachique (150 př. n. l. – 0), raný tzacualli (0 - 50 n. l.), pozdní tzacualli (50-150 n. l.), miccaotli (150 – 200 n. l.), ranná tlamimilolpa (200 – 300 n. l.), pozdní tlamimilolpa (300 – 400 n. l.), raný xolalpan (400 – 550 n. l.), pozdní xolalpan (550 – 650 n. l.), metepec (650 – 750 n. l.)¹³ (srovnávací tabulka viz příloha č. 3)

---

¹² KŘÍŽOVÁ, Markéta, 2011, str. 15-29. ; KOSTIČOVÁ Zuzana, KŘÍŽOVÁ Markéta KVĚTINOVÁ, Sylvie, *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, XYZ, Praha, 2011, ISBN 978-80-7388-467-3, str. 11-12, str. 28-33.

¹³ RATTRAY, Evelyn Ch., *Entierros y ofrendas en Teotihuacan: excavaciones, inventario, patrones mortuorios*, Instituto de Investigaciones Antropológicas, México, 1997, ISBN 968-36-6608-6, str. 15.

2.3 Přírodní podmínky a zdroje

Mezoamerické podnebí je semi-aridní, typické jsou sezónní dešťové srážky zejména v období od června do října, přičemž v jižní části oblasti prší nejvíce. Pro Teotihuacan a údolí, v němž leží, je obvyklý koloběh dvou ročních období - od poloviny září se míra srážek začíná snižovat až do května, kdy nastává období dešťů. Přechody z jednoho období do druhého byly významnými náboženskými svátky, v nichž hrály hlavní roli vodní božstva (v Teotihuacanu Tlaloc a Chalchiuhtlicue; viz níže).

Hlavní plodinou Mezoameriky je kukuřice, na jejíž úrodě závisel život. Díky své nepostradatelnosti hrála velkou roli v náboženských představách mezoamerických civilizací před i po conquistě - z kukuřice nebo kukuřičného těsta např. byli v mayských mýtech vytvořeni lidé, Aztékové z kukuřičných semínek věštili budoucnost. Tato rostlina měla také samostatné božstvo, jehož jméno není zatím známo. Vyobrazeno je např. v Bonampak. V Teotihuacanu se o takto specifickém božstvu památky nenašly, což však nemusí znamenat, že zde neexistovalo.

Dalšími důležitými plodinami byly fazole, rajčata, kakao (kakaové boby zároveň fungovaly jako platidlo. Existují i důkazy o jejich padělávání - plnění prázdných slupek hlínou.) a bavlna. Zpracovávání bavlny, spřádání vláken, tkaní látek a jejich barvení bylo ryze ženskou záležitostí. Bavlněné látky byly vysoce ceněny, a to nejen jako oděvní materiál (běžný nebo pro vojenské účely - vyráběly se z nich ochranné krunýře bojovníků) nebo obchodní platidlo, ale také proto, že bavlněné látky zavěšené v chrámech byly velmi cennými obětinami, neboť představovaly roucha bohů.¹⁴ V neposlední řadě byly také důležité amarant, chilli a tykve.

Jelikož načasování dešťů bylo často kritické, vybudovali zemědělci intenzivní zavlažovací systémy, kterými dokázali zvrátit neúrodu a s ní související hladomor. Teotihuacanské údolí mělo výjimečně bohatou síť vodních pramenů, takže na tom byl

---

¹⁴ KLÁPŠŤOVÁ, Kateřina, KRÁTKÝ, Čestmír J., *Encyklopedie bohů a mýtů předkolumbovské Ameriky. Mexiko a Střední Amerika*, Libri, Praha, 2001, ISBN 80-7277-065-9, str. 33, 37.

Teotihuacan podstatně lépe, než města ležící v sušších oblastech, což bylo pozitivním faktorem pro rozvoj města. Doklady o užívání irigačních systémů nacházíme už v raných fázích teotihuacanské kultury. Je však zřejmé, že byly známy již mnohem dříve.¹⁵ Dalšími zdroji obživy, kromě zemědělských plodin, byl lov - sladkovodních i mořských ryb, ptáků, malých hlodavců, želv aj., byli chováni krocani, psi a včely.¹⁶

Významnou nerostnou surovinou, kterou Teotihuacan získával z ložisek nacházejících se severovýchodně od města, byl obsidián - důležitý pro výrobu zejména náboženských a estetických věcí, jako byly masky, šperky, nože, figurky aj. Jihovýchodně se těžil čedič a dřevo, z blízkého okolí se také získával kámen - tyto materiály byly základní stavební surovinou.

---

¹⁵ Cowgill, G. L. 2008. The Central Mexican Highlands from the rise of Teotihuacan to the decline of Tula, In: *The Cambridge History of the Native Peoples of the Americas 2: Mesoamerika*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, str. 253.

¹⁶ KRÍŽOVÁ, Markéta, 2011, str. 31.

3. Teotihuacan

„Místo bohů“, „Místo, kde pobývají (nebo kde se rodí) bohové“ – asi tak zní překlad názvu Teotihuacan. Označení pochází z aztéckého jazyka nahuatlu, není původní, stejně tak názvy městských monumentů, božstev apod. nejsou těmi, které by jim dali Teotihuacanci samotní, ale jsou pracovními označeními badatelů.¹⁷ Původní jazyk Teotihuacanu totiž není známý. Kultura sice měla svůj záznamový systém, který byl vhodný pro přenášení informací, ale, jak tvrdí Cowgill, nebyl tak dobře propracovaný jako systém soudobých Mayů. Není z něho tedy možné odvodit žádné foneticismy ani gramatické prvky, takže význam toho, co znaky znamenají, se stává zřejmě neodhalitelným. Znaky tohoto systému se nacházejí na nástěnných malbách, zejména v pohřebních komorách, a keramice, avšak jen velmi poskromnu. Informace o teotihuacanské kultuře získáváme tedy výhradně z archeologických nálezů nebo odvozením z možných analogií s jinými kulturami - buď z těch, které té teotihuacanské předcházely, což jsou zejména Olmékové, nebo z těch, jež byly Teotihuacanu soudobé, což jsou klasičtí Mayové, Zapotékové a kultura Veracruz, nebo těch, které přišly až po zániku města a které mohla teotihuacanská kultura ovlivnit, což byly Aztékové.¹⁸

3.1 Vznik a rozvoj města

Teotihuacan byl založen někdy ve 2. stol. př. n. l. a rostl velmi rychle. V 1. stol. př. n. l. měl rozlohu kolem osmi km² a 20 000 – 40 000 obyvatel, v 1. stol. n. l. už 20 km² a 60 000 - 80 000 obyvatel. Kolem r. 200 n. l. dosáhlo město územního i populačního maxima (25 km² a cca 125 000 obyvatel) a po několik následujících století růst stagnoval. René Millon tato čísla staví na výpočtu: bylo nalezeno 2 000 bytových komplexů (angl. „apartment compound“) o rozloze průměrně 3600 m²/ 1 komplex. V takovéto jednotce žilo většinou 60 – 100 lidí.

---

¹⁷ KAŠPAR, Oldřich, *Dějiny Mexika*, Lidové noviny, Praha, 1999, ISBN 80-7106-269-3, str. 35.

¹⁸ COWGILL, George L., 1997, str. 135-136.

Tzn., že Teotihuacan obývalo 120 000 – 200 000 lidí. Millon ale tvrdí, že takového maxima město dosáhnout nemohlo, neboť by populace byla neúživitelná. Žádné mezoamerické město nemělo tak velkou a hustou populaci až do aztéckého Tenochtitlanu (15. stol. n. l.)¹⁹

Neví se přesně, kdo město založil, je ale zřejmé proč, resp. proč bylo založeno právě tam, kde stojí - Millon za příčiny vzniku pokládá příznivé přírodní podmínky, přítomnost obchodní trasy s obsidiánem a zejména také náboženskou atraktivnost.²⁰

3.1.1 Náboženský důvod založení města a význam jeskyně

Roku 1971 Ernesto Taboada našel u paty hlavního schodiště pyramidy Slunce proláklinu. Po odkryvu se ukázalo, že se jedná o vstup do podzemní chodby, která asi po 103 m končila v podzemní čtyřkomorové jeskyni. Tato jeskyně byla náboženským důvodem pro založení města.

Jeskyně byla původně jen bublinou v lávovém podloží, stejně jako tunel k ní byl jen jeskynní průrvou. Obojí však bylo přetvořeno tak, aby odpovídalo kosmologickým představám. Lidé zdůraznili čtyřkomorové rozdělení, stěny jeskyně i tunelu omítli bahnem, určité části zastřešili čedičovými deskami.²¹

Rozdělení jeskyně právě do čtyř komor není náhodné – vyjadřuje mezoamerickou představu o orientaci a rozvrstvení světa. Pozemský svět se dělil na čtyři hlavní směry, které byly z pravidla identické se světovými stranami, pátým směrem byl střed, jímž procházela osa (tzv. axis mundi), kolem níž bylo nebe vyzdviženo z oceánu v okamžiku stvoření a která spojovala všechny úrovně světa (viz níže). Tato osa je např. klasickými Mayi často znázorňovaná jako strom ceiba (vlnovník), s kořeny v podsvětí, s větvemi rozepjatými do tvaru kříže a sahajícími až

---

¹⁹ COWGILL, George L., 1997, str. 129-133.

²⁰ HAYDEN, Doris, An Interpretation of a Cave underneath the Pyramid of the Sun in Teotihuacan, In: *American Antiquity*, Vol. 40, No. 2, duben 1975, str. 143

²¹ HAYDEN, Doris, 1975, str. 131.

do nebe. Měla fungovat jako „komunikační kanál“ pro dorozumívání se nebo vstup do nebe, resp. podsvětí.²²

Jeskyně byly v Mezoamerice považovány za místa zrození prapředků a za místa, kudy vystupují tajemné síly a bohové z podsvětí.²³ V určitých kulturách z jeskyní vystupuje na oblohu Slunce a Měsíc. Sídlil zde také Tlaloc, bůh deště (dalším jeho sídlem byly hory), a jeho manželka Chalchiuhtlicue, bohyně vody. Bůh Quetzalcoatl vešel do podsvětí skrze jeskyni, aby získal kosti, ze kterých pak stvořil člověka. Pak se proměnil v mravence, aby prolezl skrze kopce (pravděpodobně prostřednictvím jeskyní a různých průrev) a získal pro lidi kukuřici čtyř barev. Sídlili zde jeskyní duchové, kteří způsobovali nemoci a ztrátu duše prostřednictvím zlého vzduchu, který z jeskyní na člověka vypouštěli.

Obecně jsou jeskyně považovány za symbol tvoření a života a obsahovaly vysokou koncentraci nadpřirozených sil. Z těchto důvodů se v nich často konaly rituály za účelem přivolání deště (při kterých byly nejčastěji obětovány děti, jejichž kostry také často tvoří hlavní součást archeologických nálezů v jeskyních), přechodových rituálů, uchovávala se tam orákula a také sloužily jako pohřebiště.²⁴ Poslední možnost se může zdát paradoxní, ovšem smrt pro mezoamerického člověka neznamenal konečný zánik, ale pouze jakýsi přechod do nového způsobu existence. Kam se člověk znovuzrodil, jestli do ráje nebo do pekla, záleželo na tom, jakým způsobem zemřel.²⁵

Teotihuacanská jeskyně byla pravděpodobně nejvíce využívána k rituálům pro přivolání vláhy. Tuto myšlenku podporuje fakt, že jeskyní protékal pramen, což inklinovalo ke spojení s vodními božstvy. Archeologické nálezy, z nich hlavně tzv. věštící disky, napovídají, že jeskyně byla také místem pro věštění a skladování

---

²² KŘÍŽOVÁ, Markéta, 2011, str. 52; CARRASCO, David, *Náboženství Mezoameriky. Kosmovize a obřadní centra*, Prostor, Praha, 1998, ISBN 80-85190-72-9, str. 61.

²³ CARRASCO, David, 1998, str. 50.

²⁴ HAYDEN, Doris, 1975, str. 134-138.

²⁵ KOSTÍČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta, KVĚTINOVÁ, Sylvie, 2011, str. 62.

orákul. Nenašly se zde žádné kosterní pozůstatky. I když to není rozhodující faktor, protože těla mohla být po smrti spálena a popel, a ten např. vhozen do vody, nebo se prostě jen vlivem přírodních podmínek nemusela dochovat, stejně, jako jiné organické látky, nic nenasvědčuje tomu, že teotihuacanská jeskyně sloužila jako pohřebiště. Díky tomu také nemůže být přesně zjištěno, od kdy se jeskyně začala využívat, neboť není z čeho provést radio-karbonovou analýzu. Stejně tak není známo, kdy jeskyně přestala být definitivně používána. Mircea Eliade tvrdí, že byla využívána až do roku 450 n. l., tedy ještě 300 let poté, co byla dokončena pyramida Slunce. Neuvádí pro svoji teorii ale žádné důkazy, takže ji zřejmě nemůžeme považovat za relevantní.²⁶ Haydenová však navrhuje čtyři možné důvody ukončení využívání jeskyně:

1. Pramen protékající jeskyní vyschl. Zanikl tak zřejmě primární aspekt, pro který jeskyně byla využívána.
2. Pramen vyschnout nemusel, ale jak ve městě přibývalo obyvatel, bylo potřeba najít místo, které poskytuje větší množství vody – tomu by odpovídala hora Cerro Gordo, která se tyčí severně od pyramidy Měsíce a k níž směřuje Cesta mrtvých. Z ní vytéká velké množství vodních pramenů. Hora je také v rámci náboženství považována za další sídlo boha Tlaloca.
3. Třetím důvodem může být prostý fakt, že se změnilы určité náboženské aspekty nebo preference a jeskyně pak jednoduše neodpovídala náboženským představám.
4. Poslední možnou příčinu vidí ve výstavbě Citadely, která sloužila jako náboženské, politické a ekonomické středisko. Rituální a administrativní centrum města by se tak přesunulo více na jih a užívání jeskyně by se tak stalo neperspektivním.

---

²⁶ ELIADE, Mircea, *Dějiny náboženského myšlení IV.*, Oikoymenh, Praha, 2008, ISBN 978-80-7298-281-2, str. 34-35.

Teotihuacanci si však museli být nutně vědomi existence této jeskyně, když kolem roku 50 n. l. začali stavět pyramidu Slunce. Upravený tunel totiž vede přesně pod středem původního hlavního schodiště a jeskyně, ve které končí, leží přímo pod středem této pyramidy.²⁷

Ke konci 2. stol. n. l. měl Teotihuacan největší ucelený komplex monumentálních struktur v Mezoamerice, jež zahrnoval pyramidu Slunce, pyramidu Měsíce, Citadelu včetně Quetzalcoatlovy pyramidy, Cestu mrtvých, Východo-západní cestu, Velký komplex (angl. Great Compound) aj.²⁸ Naneštěstí není nic známo o ne-elitních stavbách před pol. 3. stol. n. l. Ty byly zřejmě postaveny z netrvanlivého materiálu (dřeva nebo rákosu omítnutého bahnem) a proto se nedochovaly.²⁹

3.2 Struktura, orientace a význam staveb

Díky Teotihuacan Mapping project, který byl uskutečněn v 60. a 70. letech 20. stol. pod vedením René Millona, vznikly velmi přesné mapy většiny města, které ukazují, že Teotihuacan byl výjimečně ortogonální. Celá akropole je orientována přibližně 15,5° východně od astronomického severu. To souvisí s astronomickým pozorováním – zejména pozorováním pohybu souhvězdí Plejád (nahuatl. Tianquiztli, čes. Kuřátka nebo Sedm sester), a Slunce, jejichž cesta po obloze odpovídala dráze a umístění Východo-západní třídy a které byly pozorovány pravděpodobně z pyramidy Měsíce.

Město je rozděleno do čtyř velkých kvadrantů³⁰ díky zkrřížení se Cesty mrtvých a Východo-západní cesty. To, stejně jako vybudování čtyř komor v jeskyni pod pyramidou Slunce, souvisí s představou o uspořádání (rozvržení) světa. Zároveň

---

²⁷ HAYDEN, Doris, 1975, str. 133-143.

²⁸ COWGILL, George L., 1997, str. 29.

²⁹ COWGILL, George L. An update on Teotihuacan, In: *Antiquity*, Vol. 82, No. 318, 2008, str. 966.

³⁰ Je nutné poznamenat, že přírodní prostředí bylo často značně přetvořeno, aby bylo možné město vystavět tak, aby odpovídalo kosmologickým představám. Např. řeka San Lorenzo byla odkloněna, aby mohla být vystavěna Citadela vč. Quetzalcoatlovy pyramidy nebo Velký komplex.

tyto kvadranty představují největší administrativní celky, které se dále dělily na okrsky, jež byly od sebe odděleny zdmi. Takovýto okrsek většinou spravoval „předák“, který byl zřejmě níže postavený člen elitní společnosti. Ten sídlil v místním okresním paláci.

Zajímavý je zejména okrsek zvaný Tlajiga, který se nachází na nejnižším konci Teotihuacanu, od kterého je navíc oddělen řekou San Lorenzo. Archeologické důkazy ukazují, že zde sídlili ti nejchudší obyvatelé, kteří se věnovali zejména masové produkci běžně užívané keramiky. Z toho je pochopitelná vzdálenost od města – mělo tak být zabráněno tomu, aby dým z pecí obtěžoval členy vyšších společenských tříd.

Předpokládá se, že i jednotlivé okrsky se ještě dále dělily na menší správní celky. Ovšem pro potvrzení této teorie zatím není dostatek důkazů.

Jak Millonův mapovací projekt ukázal, součástí města byly také dvě velké enklávy – Oaxacká a obchodnická. První z nich leží na západním okraji města a obsahuje asi tucet bytových komplexů, v nichž byla nalezena keramika oaxackého typu a také kolektivní hrobky. Právě tento způsob pohřbívání archeology utvrdil v tom, že se jedná o cizineckou čtvrť. Teotihuacanci totiž buď pohřbívali do jednotlivých hrobů pod podlahy domů, nebo těla spalovali. Úloha těchto cizinců v místní společnosti není jednoznačná, s největší pravděpodobností však byli kameníci. V druhé enklávě sídlili obchodníci, kteří se zaměřovali na dálkový obchod a to zvláště s bavlnou a materiály, které podléhaly zkáze.³¹ Tito obchodníci byly hlavní „nenásilnou“ příčinou výměny kulturních vlivů.

3.2.1 Projevy vlivu teotihuacanské kultury na okolí

Mimo centrální Mexické údolí máme důkazy o silném vlivu Teotihuacanu na Tulu, díky ikonografii se ukazuje spojení s Jalicem a Toluou. V Pueble-Tlaxcale je situace nejasná, ale určité druhy konexí jsou doloženy, neboť právě odtud totiž pochází tzv. Thin Orange Ware (úzko-stěnné keramické nádoby zbarvené

---

³¹ COWGILL, George L., 1997, str. 138-140.

do oranžova), které byly do Teotihuacanu hojně importovány. Intenzivní vztahy měl Teotihuacan také s pobřežím - důkazem je četnost nalezených muší. Významným obchodním partnerem byl Monte Albán, Tikal, Copán a Kaminalyuyu, ve kterém se teotihuacanský vliv projevil i v pohřební praxi a nástěnných malbách. Posledním velkým soudobým městem, na které měl Teotihuacan vliv byl Maticapan. Všechna tato tvrzení jsou nejvíce založena na keramických nálezech. Symbolem teotihuacanského exportu se staly Tripod vessels (nádoby se třemi nožičkami), výše zmíněné Thin Orange Ware, jež časem Teotihuacan přijal za své, dále také vzácný zelený obsidián, jehož těžbu Teotihuacan kontroloval.³²

3.3 Městské stavby

Město obsahuje velké množství staveb - sakrální budovy, řemeslné dílny, obytné stavby. V této práci není možné věnovat se všem a do podrobnosti, níže tedy představím stavby, jež se nacházejí v akropoli a kterými Teotihuacan nejvíce proslul.

3.3.1 Pyramida Slunce

Pyramida Slunce je největší stavbou Teotihuacanu a třetí největší stavbou na světě (hned po Cheopsově pyramidě v Gíze a pyramidě v Cholule). Byla postavena mezi lety 50 – 125 n. l. Leží přibližně v polovině současné délky Cesty mrtvých mezi Quetzalcoatlovým chrámem a Xalaským komplexem. Je 64 m vysoká (původně byla vyšší, neboť na vrcholu stál chrám/obřadiště, takže mohla dosahovat výšky až 70 m), rozkládá se na ploše 46 225 m² (základna 215 x 215 m). Skládá se ze čtyř teras a představené platformy, která se nachází na západní straně pyramidy a tyčí se do výšky čtrnácti metrů.

Manuel Gamio a Eduardo Noguera ke konci 60. let 20. stol. objevili tzv. horní a dolní tunel vedoucí skrze první (nejspodnější) terasu. V dolním tunelu byla objevena 12 cm velká obsidiánová soška a 30 miniaturních obsidiánových hrotů. Na předsunuté platformě (tzv. platforma adosada) byla nalezena nádoba

---

³² COWGILL, George L., 2008, str. 277, 287- 289.

zpodobňující boha Tlaloca. Bohužel, toto jsou jediné archeologické nálezy v celé stavbě. Nedá se tedy přesně určit, k čemu stavba sloužila, anebo, jaké rituály a za jakým účelem, se na ní prováděly. Její význam zatím souvisí pouze a jen s podzemní jeskyní, nad kterou se tyčí (viz výše), a bohem Tlalocem.³³

3.3.2 Pyramida měsíce

Tato druhá největší stavba Teotihuacanu se nachází na severním konci Cesty mrtvých. Je 46 m vysoká a zaujímá plochu 25 032 m² (168 x 149 m základna). První fáze výstavby započala kolem r. 100 př. n. l. a poslední byla dokončena asi r. 350 n. l. Pyramida prošla sedmi přestavbami (nejedná se o přestavbu ve smyslu rekonstrukce – zboření a znovu vystavění třeba jen určité části). Mezoamerické stavby se většinou přestavovaly tak, že na původní stavbu byla přidána nová vrstva kamene (nebo jiného stavebního materiálu) po celé ploše, která z ní udělala stavbu novou. Původní stavba byla tedy zcela pohlcena a stala se základem/jádroem nové budovy.) Poslední přestavba, kterou dnes můžeme vidět, byla provedena ve stylu talud-tablero (střídavé používání šikmých a kolmých stěn oddělených vystupujícími římsami, tato forma stavby je považována za "typicky teotihuacanskou").³⁴ Tyto vrstvy byly odhaleny díky třem tunelům, které byly vyraženy v rámci vykopávek prováděných v letech 1998 – 1999 pod vedením Sabura Sugiyama. V průběhu ražby byly objeveny tři pohřební komory. V první se našly kosterní pozůstatky dvou jaguárů, několika orlů, sovy, sokola, vlka a třech hadů. Není jasné, jak zvířata zahynula, ale pravděpodobně byla pohřbena zaživa. Sugiyama tak usuzuje z toho důvodu, že jaguáří a vlčí kostry byly nalezené v klecích. Druhá komora obsahovala pět lidských ostatků. Všechny byly mužské a měly svázané ruce. Mezi pohřební výbavou se našly mmj. obsidiánové nože, kterými mohli být tito lidé obětováni. Ve třetí komoře se našlo osmnáct lidských

---

³³ MILLON, René, DREWITT, Bruce, Earlier Structures within the Pyramid of the Sun at Teotihuacan, In: *American Antiquity*, Vol. 26, No. 3, leden 1961, str. 371-378.

³⁴ COWGILL, George L., 2008, str. 963.

lebek. ³⁵ Kostiřová tvrdí, ře tito lidé a zvířata byli obětováni v rámci zasvěcovacích rituálů po dokončení stavebních prací na pyramidě.³⁶

Na vrcholu této pyramidy stávala 3 m vysoká a 20 tun vářící socha bohyně Chalchiuhtlicue (viz příloha ř. 4), která se našla na úpatí pyramidy a která se dnes nachází, stejně jako většina ostatních nálezů z Teotihuacanu, v Antropologickém muzeu v Ciudad de México.

Stavba měla být zřejmě zmenšeninou hory Cerro Gordo, která stojí přímo za ní a jeř byla sídlem boha Tlaloca.³⁷ Pyramida tedy mohla být městským centrem kultu vodních bořstev.

Před touto stavbou se rozkládá Měsíční náměstí, po jehoř obou stranách se rozprostírají menší čtyřstupňové platformy, na kterých kdysi také stávaly chrámy, nebo oltáře. Na jihozápadním okraji tohoto náměstí stojí tzv. Quetzalpapalotlův palác. Název palác je pouze pracovní a také velmi zavádějící. Neřil zde totiž panovník se svým dvorem, ale s největší pravděpodobností byl sídlem kněžích. Je však důležitý svými rytinami, které se nachází zejména na sloupech kolem patia. Na nich, jak se domnívali objevitelé, vyobrazen Quetzalpapalotl - pták Quetzal s motýlími atributy. Dnes však převládá názor, ře se jedná o teotihuacanského válečného ptáka - sovu s válečným příslušenstvím. ³⁸

3.3.3 Cesta mrtvých

Cesta mrtvých protíná město od severu k jihu a tvoří tak jeho hlavní osu. Na severu je ohraničená pyramidou Měsíce a Měsíčním náměstím, na jihu Citadelou a Velkým komplexem. Je 40 – 90 m široká a cca 3 km dlouhá (odhaduje se, ře původně byla dlouhá 5 km). Po obou stranách se rozkládají rezidence členů elitní

---

³⁵ SUGIYAMA, Saburo, 2002, str. 24-26.

³⁶ KOSTIŘOVÁ, Zuzana M., KRÍŽOVÁ, Markéta, KVĚTINOVÁ, Sylvie, 2011, str. 159.

³⁷ HAYDEN, Doris, 1975, str. 139.

³⁸ DIEHL, Richard A. [online] odborný text

<http://archaeology.about.com/od/mesoamerica/ig/Teotihuacan/Quetzalpapalotl-Entrance-.htm> ; odkazováno dne 24. 4. 2013.

vrstvy, paláce a chrámy. Byla místem obchodu a velkých náboženských slavností. Headricková ji s nadsázkou přirovnává k Champs-Élysées nebo Rudému náměstí.³⁹

Označení „Cesta mrtvých“ (nahuatl. Mica ottica) se zakládá pravděpodobně na pohřební praktice tzv. mortuary bundles – umrlčích balíků. Zabalování mrtvých ve skrčené poloze do plátna, je obecně rozšířená mezoamerická praktika. Headricková tím nabízí řešení relativní absence hrobů v Teotihuacanu - skrze zvyklosti v jiných nalezištích Mezoameriky, lze usuzovat, že balíky byly pokládány na chány, aby sloužily jako orákula. Pokud by tato praktika v Teotihuacanu existovala, chrámy podél Cesty mrtvých by pravděpodobně byly posety těmito balíky. Název této třídy by byl tedy nanejvýš příhodný.⁴⁰

3.3.4 Citadela a Quetzalcoatlova pyramida

Citadela je 16 ha velký areál obklopený čtyřmi velkými platformami, které se architektonicky velice liší od ostatních budov akropole. Z toho Cowgill usuzuje, že Citadela sloužila k velmi zvláštním účelům, ve 3. stol. n. l. se pravděpodobně stala sídlem nejvyšších kněží, nebo přímo klášterem, popř. zde mohli mít své „kanceláře“ vysoce postavení úředníci, a začaly se zde odehrávat nejvýznamnější náboženské slavnosti a rituály. Pro to argumentuje např. velikostí areálu – ten byl schopen pojmout až 100 000 lidí, tzn. více jak 80% populace města.⁴¹

Quetzalcoatlova pyramida, jinak zvaná pyramida nebo chrám Opeřeného hada, leží ve východní části areálu Citadely. Je třetí největší pyramidou Teotihuacanu. Je 20 m vysoká se základnou 65 x 65 m, předpokládá se, že původně měla sedm stupňů, zachovaly se však jen čtyři. Byla postavena kolem roku 200 n. l. Ze všech čtyř stran je pokryta fasádou stylu talud-tablero, která byla poprvé použita právě na této stavbě, a trojrozměrnými plastikami. Po mnohaletých diskuzích se vědci dohodli, že tyto

---

³⁹ HEADRICK, Annabeth, *Teotihuacan Trinity: The Sociopolitical Structure of an Ancient Mesoamerican City*, University of Texas Press, Austin, 2007, str. 7.

⁴⁰ HEADRICK, Annabeth, 2007, str. 61-68.

⁴¹ COWGILL, George L., 1997, str. 151. ; pozn. vezmeme-li v úvahu jím odhadovaný počet obyvatel.

plastiky znázorňují boha Tlaloca a Quetzalcoatla. Z fasády je patrné, že byla bohatě a barevně zdobená (zachovala se např. zobrazení hadů v sytě rudém poli nebo zbytky barev na plastikách obou bohů).

Stavba vědcům imponuje tím, že obsahuje přes 200 hrobů a pohřebních komor, ve kterých bylo nalezeno kolem 200 lidských koster a bohatá pohřební výbava, která obsahovala i materiály nutně dovezené z velké dálky (např. mušle, obsidiánové a jadeitové sošky, nože nebo korálky⁴²). Většina těl nese stopy po rituální vraždě.⁴³ Analýza izotopu kyslíku prokázala, že těla, která byla oblečena do vojenských šatů, patřila převážně cizincům. Mohlo se jednat o zajatce, ale jak Cowgill tvrdí, tak těla s nejvyšší pravděpodobností patřila královské osobní stráži, která měla hlídat pyramidu nebo hroby před poškozením a vyrabováním. Z toho a ze složení pohřebních výbav usuzuje, že hroby mohly patřit vysoce postaveným hodnostářům, nebo dokonce vládcům. Ti totiž často upřednostňovali cizince jako své strážce. Pro to, že zde byli pohřbeni nějakí vládcí, ovšem chybí důkazy.

Millon na absenci královských hrobek staví diskuzi, jestli byl Teotihuacan pod vládou panovníka, nebo pod vedením jiných institucí. Přes to, že v Teotihuacanu není zmínka o žádném vládcí, ani se nenalezly žádné královské hroby, Cowgill mu oponuje a argumentuje ve prospěch autokratické (resp. teokratické, neboť panovník byl zároveň nejvyšším knězem a často byl považován za boha) vlády panovníka, která byla typická pro celou Mezoameriku. Jako důvody pro to uvádí rychlý růst a vývoj města v prvních stoletích, který by v oligarchické vládě byl nepravděpodobný.

---

⁴² V hrobech byly samozřejmě nalezeny předměty místní výroby - převažovaly nástroje z obsidiánu, zejména figurky, nože (celkem 1 230 kusů), hroty „šípů“ (1 267 kusů), jehlice a jiné perforátory. Dále korálky (538 kusů), náušnice (168 kusů), kužele (18 kusů), knoflíky, kamenné disky aj. Na mnoha artefaktech je vyobrazen Quetzalcoatl. Z organických nálezů - dřevěné žezlo, zbytky textilií, papíru a rostlin. Jedná se o nejbohatší sbírku Teotihuacanu.

⁴³ SUGIYAMA, Saburo [online] poslední aktualizace: 20. 8. 2001, <http://archaeology.la.asu.edu/teo/fsp/index.htm>, odborný text, odkazováno na zdroj dne 8. 4. 2013.

Absenci záznamů o panovníkovi zdůvodňuje tím, že vládci byli zřejmě tak mocní, že neměli potřebu zvýrazňovat svou osobu prostřednictvím maleb, soch apod.⁴⁴

Takzvané mezoamerické pyramidy nebyly pyramidami v tom smyslu, jak jsou chápány v Egyptě – neplnily funkci hrobky (alespoň ne primárně). Ve skutečnosti jsou obrovskými podstavci pro chrám, který byl postaven na jejich vrcholu a často se nedochoval, a sloužily jako divadelní scény, na nichž se, pomocí různých rituálních úkonů (zejména obětí; viz níže), demonstrovala okázalost, pojetí vesmíru i politika příslušného města.⁴⁵

Před chrámem stál oltář, který měl většinou formu kamenného bloku, někdy opatřeného reliéfem, s horní plochou uzpůsobenou tak, aby nejvíce vyhovovala hlavnímu obřadnímu úkolu - přinášení obětí (předložením, spálením, nebo zabitím).⁴⁶

3.3.5 Bytový komplex

Jak bylo výše uvedeno, takovýchto komplexů bylo ve městě kolem dvou tisíc. Jednalo se o budovu čtvercového nebo obdélníkového půdorysu s vysokými obvodovými zdmi bez oken, často s jen jedním hlavním vchodem, který vedl do patia (vnitřní dvorek), v němž se nacházel oltář. Toto místo bylo jádrem budovy, místem, kde se odehrávaly rodinné rituály, slavnosti, nebo jiné společenské akce, sloužilo jako místo pro řemeslnou výrobu, pro přípravu jídla nebo jiné. Patium nebylo kryto střechou, to mělo velký význam pro přísun vody do budovy – voda se sem dostávala díky dešti, který byl zachycován do nádrží, jež se v patiu rozmístily. Systémem drenáží byla voda rozváděna do místností a splašky odváděny z budovy do škarp, které bychom mohli nazvat kanalizací. Jedna rodina obývala jeden nebo více pokojů, podle toho, jak byla majetná.

---

⁴⁴ COWGILL, George L., 2008, str. 964-66

⁴⁵ CARASCO, David, 1998, str. 46.

⁴⁶ KLÁPŠTOVÁ, Kateřina, KRÁTKÝ, Čestmír J., 2001, str. 104.

Od bohatství obyvatel se také odvíjela vnitřní dekorace. Ta se v chudých komplexech skládala z jednoduché omítky, v bohatších obsahovala štukovanou výzdobu a v nejbohatších dokonce tesané reliéfy a barevnou malbu. Majetnost také ovlivňovala to, z jak kvalitního a trvanlivého materiálu byl komplex vystavěn - nejkvalitnějším materiálem byl kámen, méně kvalitní bylo dřevo nebo na Slunci sušené cihly.⁴⁷

3.3.5.1 Umělecký projev

Stavební styl, sochy a malby mezoamerických staveb měly především objasňovat podobu světa a úlohu člověka v něm, uchovávat a předávat informace o podobě a vzájemných vztazích bohů a lidí a konkrétní božstva uctívat; a dále pak oslavovat panujícího vládce a jeho předky a upevňovat jeho dominantní postavení ve společnosti.

Podobně jako u egyptských maleb byly hlavy a nohy z pravidla zobrazovány z profilu, zatímco těla od krku po kotníky z anfasu. Existují však i výjimky – teotihuacanská Velká bohyně, je v komplexu Tepantitla vyobrazená z anfasu celá, nebo miniatury lidí jsou zobrazovány z profilu. Nedílnou součástí výzdoby veřejných staveb byly hieroglyfické nápisy, ze kterých se v Teotihuacanu bohužel mnoho nedochovalo.⁴⁸ Výtvarné umění Teotihuacanu nemá narativní charakter. Jedinec je zde zobrazován při vykonávání rituálu nebo při jiných náboženských aktech, chybí však vyobrazení, na nichž by se oslavovali vládci a členové elitních skupin. V ikonografii se často objevují zvířata, např. jaguáři nebo ptáci. Násilí zde není explicitně zobrazeno, pouze jeho následky, např. srdce nabodnutá na kůl. Prvky teotihuacanských nástěnných maleb shrnul Miller do devíti bodů/kategorií:

1. postava zobrazená z profilu

---

⁴⁷ COWGILL, George L., 1997, str. 137; PASZTORY, Esther, *Teotihuacan. An experiment of living*. University of Oklahoma Press, 1997, str. 46-61.

⁴⁸ KŘÍŽOVÁ, Markéta, 2011, str. 35

2. postava zobrazená z anfasu
3. postava zobrazená kombinací prvních dvou kategorií
4. scény
5. heraldické obrazy
6. přírodní motivy
7. rituální náčiní
8. geometrické a křivočaré obrace
9. stavební/architektonické motivy⁴⁹

Důležitou roli v umění hrály barvy a jejich symbolika. Mezoameričané obecně preferovali modrozelenou, červenou a žlutou barvu. Jedním z výkladů, proč zrovna tyto barvy, je, že se jedná o barvy krve - žlutá je barvou kůže, pod níž jsou žíly a tepny, kterými krev proudí, modrá znázorňuje krev v žilách, červená krev, která vytéká z těla. Červená byla typickou barvou pro pyramidy a chrámy, na nichž se hojně prováděly krvavé rituály. Modrá byla samozřejmě také barvou vody, tekutiny životně důležitou pro zemědělství. Symbolika barev hrála velkou úlohu také v kosmologii - různé barvy byly spojovány se světovými stranami, různými časovými obdobími a vrstvami světů ve vesmíru.⁵⁰

3.3.6 Hřiště a míčová hra

Součástí mnoha významných Mezoamerických center, např. Monte Albán, Chichen Itzá, Tabasca, je hřiště na míčovou hru (Mayi zvanou pok-ta-pok). Hřiště bylo postaveno do tvaru velkého písmene I – úzká hrací plocha ve prostřed, která ústila v krátká strmá prostranství. Jednalo se o stylizovanou reprezentaci čtyř světových stran. V některých případech pak na bočních zdech můžeme najít kamenné kruhy, kudy se při hře možná míč prohazoval. Hřiště a vlastní hra tvořily kosmograf

---

⁴⁹ MILLER, Arthur G., *The Mural Painting of Teotihuacan*, Dunbarton Oaks, Washington D. C. 1973, str. 19-23.

⁵⁰ KLÁPŠTOVÁ, Kateřina, KRÁTKÝ, Čestmír J., 2001, str. 31-33.

(obraz kosmu) a vyjadřovaly náboženské drama. Variant míčové hry bylo mnoho a lišily se v různých obdobích i různých kulturách. Nabízejí se dvě interpretaci hry:

1. Solární: astronomická symbolika hry – míč zde reprezentuje Slunce a figurují zde i další nebeská tělesa.
2. Agrární: zdůrazňuje úzký vztah k bohům a bohyním kukuřice a dalších kulturních plodin.

Později, v dobách Aztéků, bylo hřiště pravděpodobně symbolem úzké stezky podsvětí, po které Slunce putovalo během noci. Družstva pak soupeřila o to, „kdo Slunce z podsvětí vyvede“. Poražené družstvo v obou případech bylo obětováno⁵¹. Existují domněnky, že výsledky hry nebyly náhodně dané schopnostmi hráčů, ale že se jednalo o předem připravený rituál, při němž bylo dopředu jasné, kdo bude vítězem a kdo poraženým.⁵²

Takové hřiště ale v Teotihuacanu nalezeno nebylo. Přesto zde byly míčové hry známy. Na několika malých vyobrazeních v komplexu Tepantitla je znázorněn člověk s míčem, na jednom vyobrazení dokonce i s jakousi tyčkou, která může být prapředkem hokejky nebo pálky. Můžeme zde také vidět vyobrazení hřiště, resp. vymezené hrací plochy. Pravděpodobnost, že by se jednalo o teotihuacanské hřiště, které, vzhledem k tomu, že se nenašlo a ani se neví, kde by se případně mohlo nacházet, bylo zbořeno, je velice malá nebo přesněji mizivá. Jedná se spíše o vyobrazení hřiště a hry z jiného města. Hra Teotihuacanců mohla mít, a pravděpodobně také měla, stejný, nebo alespoň podobný, význam jako u Mayů.⁵³

---

⁵¹ CARRASCO, David, 1998, str. 57; KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta, KVĚTINOVÁ, Sylvie, 2011, str. 97.

⁵² KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta, KVĚTINOVÁ, Sylvie, 2011, str. 105-106.

⁵³ TALADOIRE, ERIC, *The Architectural Background of the Pre-Hispanic Ballgame. The Sport of Life and Death: The Mesoamerican Ballgame*, Thames & Hudson, New York, 2001, s. 112-113.

3.4 Hvězdy a planety

Mezoameričtí astronomové dokázali nashromáždit pozoruhodné množství znalostí o pohybu nebeských těles. Jejich cílem však nebyl vědecký výzkum, nýbrž náboženské poznání. Vhodné astrální konstelace byly dobou ceremonií a rituálů. Zájem astronomů - kněží a vládců - se upíral zejména ke Slunci, Měsíci, Venuši, ale také Merkuru, Marsu, Jupiteru, Saturnu a Mléčné dráze. Všechna tato tělesa byla nějak spojena s božskými bytostmi, proto se astronomové snažili pochopit zákonitosti vesmíru - mohli poté předvídat, a pomocí obřadů také ovlivňovat, chování bohů. Lidé se také snažili propojit svůj obývaný prostor s nebeskými tělesy, jejich pohybem a významem, který jim připisovali. To se projevuje v architektonickém uspořádání měst, kromě Teotihuacanu, dále např. Monte Albán, jehož orientace souvisí s hvězdou Capella, šestou nejjasnější hvězdou na obloze.⁵⁴

3.5 Kalendář

Každá civilizace na světě určitým způsobem z určitého důvodu počítá a měří čas. U zrodu mezoamerického kalendářního systému stála potřeba spolehlivě rozvrhnout zemědělské práce a předvídat období sucha a dešťů. Základní strukturu kalendáře komplikovalo přesvědčení o magické povaze čísel i fascinace astronomickými fenomény. Obyvatelé Mezoameriky snažili sladit a propojit lidský kulturní prostor s nebeskými tělesy a jejich uspořádáním.

Pojetí času a dějin bylo cyklické, minulost se tak soustavně propojovala s přítomností a budoucností. Ani jeden z několika vzájemně provázaných kalendářů nekoreloval plně se slunečním rokem. Mezoamerika používala v zásadě 2 kalendáře – sluneční a tzv. posvátný rok.

Sluneční rok se dělil na 18 měsíců po 20 dnech plus 5 bezejmenných dnů, během nichž se lidé, z obavy před neštěstím, postili a vyhýbali se všem činnostem, které nebyly nutné pro život. Mayský sluneční rok byl nejpřesnější – měl

---

⁵⁴ KLÁPŠTOVÁ, Kateřina, KRÁTKÝ, Čestmír J., 2001, str. 63-65.

365,242 dnů. Posvátný rok měl 260 dnů. Den každého z obou kalendářů byl označován číslem a jménem. Obecné označení dne se kombinovalo ze jmen z obou kalendářů, tzn. - obecný název dne se skládal ze dvou čísel a dvou jmen (v pořadí - číslo jméno číslo jméno). Kombinace jmen a čísel obou kalendářů se vyčerpaly po 18 980 dnech, tedy po 52 slunečních letech. 52 let tvořilo 1 kalendářní cyklus.

Mayové vynalezli ještě třetí kalendář, tzv. dlouhý počet. Byl užíván pouze v klasickém období a chápal čas lineárně.⁵⁵

3.6 Společnost

Forma společnosti nebo vlády je významným kulturním prvkem. Každá společnost (v minulosti i současnosti) je svým způsobem stratifikována a upřednostňuje určitou formu vlády.

Třída, ve které se mezoamerický (a stejně tak teotihuacanský) člověk nacházel, ovlivňovala jeho život více, než by se dnešnímu „západnímu“ člověku mohlo zdát. Díky ní mu příslušela určitá práva nebo privilegia, na druhou stranu po něm byly nárokovány určité povinnosti. Určovala hranice, které člověk nesměl překročit pod podmínkou trestu (fyzického nebo např. společenského odsouzení či vyhoštění ze společnosti). V mezoamerické společnosti mohl jedinec dosáhnout (i když jen velice obtížně) vyššího postavení a zařadit se tak do vyšší třídy, o což usilovali zejména bohatí obchodníci a významní vojevůdci (např. na rozdíl od hinduistické společnosti, jejíž kasty zpravidla prostupné nejsou). Sociální třída byla většinou dědičná, i když do určitých sociálních tříd se člověk nemohl narodit (opět rozdíl od hinduistické společnosti), např. jedinec se nemohl narodit jako otrok⁵⁶ (děti otroků byly svobodnými občany).

---

⁵⁵ KŘÍŽOVÁ, Markéta, 2011, str. 41-43.

⁵⁶ Označení „otrok“ je nevhodné, z nedostatku vhodných termínů však lze použít. Jednalo se o osoby, které ztratily svá práva v důsledku války, nebo osobního prohřešku. KŘÍŽOVÁ, Markéta, 2011, str. 28.

3.6.1 Panovník

Vládcí byli středem všeho na zemi i na nebesích. Představovali živoucí axis mundi, zosobňovali tradici a symbolizovali celistvost. Panovník řídil nejen zemědělskou a obchodní činnost, ale i náboženské cykly, umění, řemesla, výrobu nástrojů a zbraní a jejich inovace, zahajoval ozbrojené konflikty a určoval sociální postavení. Takovýto typ vlády stál na čtyřech stavebních pilířích světonázoru.

Věřilo se, že:

1. Všemocný kosmický řád prostupuje všechny roviny dimenze: nebeské, pozemské i podsvětní.
2. Lidská společnost si udrží stabilitu jen tehdy, když bude jakýmsi mikrokosmem, napodobeninou, bohy určeného kosmického řádu.
3. Role posvátných vladařů je spojovat pozemský svět lidí s nadpřirozeným světem bohů.

A vyžadovalo se:

4. Panovník musí demonstrovat svůj původ a rodové spojení s prvním prapředkem jakožto zdrojem posvátnosti.⁵⁷

Od ostatních smrtelníků se vládci lišili oděvem, velkolepým vystupováním a uměle deformovaným tělem - zejména lebkou, která byla od dětství uměle tvarována pomocí destiček, které byly pevně přitlačené na hlavičku a svázané provázkem. Další významnou deformací mohlo být také šilhání, kterého se dosáhlo tak, že dítěti byl před oči přivázán nějaký předmět (korálek, drobná hračka), který ho nutil šilhat. Oči tomu po čase přivykly.⁵⁸ Obličej panovníků pokrývalo tetování, zuby měli zbroušené a vykládané drahými kameny. Oděvem jim byly nádherné pásy, náprsenky, nákolenky, náramky a obrovské čelenky zoomorfních tvarů, které byly vyrobeny ze dřeva, látek, peří, mušlí nebo drahého kamení. Nezbytným doplňkem vladařského oděvu byla torna s předměty symbolizujícími posvátnou přítomnost božstev.

---

⁵⁷ CARRASCO, David, 1998, str. 139-140.

⁵⁸ KLÁPŠTOVÁ, Kateřina, KRÁTKÝ, Čestmír J., 2001, str. 47.

V symbolice kostýmu vladařů sídlily mýty, božstva a vesmírné statky. Vladaři tak představovali živoucí kosmografy, vzbuzující posvátnou úctu a respekt.⁵⁹

Panovnický post se (většinou) dědil z otce na syna. Ovšem pokud panovníkův syn nebyl dostatečně starý na to, aby vládnul, vláda byla přenechána panovníkovu bratru, nebo ženě. Málo schopný vladař mohl být svržen v tzv. palácovém převratu.⁶⁰

3.6.2 Elita

Druhý nejvyšší stupeň společenského žebříčku tvořili příslušníci elitních rodů, pokrevně nebo symbolicky příbuzných s panovníkem. Ti si monopolizovali vojenské, administrativní a kněžské hodnosti, obchod, přístup k nejúrodnější půdě, k pracovní síle i ke znalosti písma a náboženských pravd. Právě z tohoto okruhu si vládce vybíral své správce podřízených měst a dobytých oblastí.

Příslušníci elitních vrstev žili v impozantních domech (v Teotihuacanu tedy v komplexech podél Cesty mrtvých nebo Citadele), jedli lépe než ostatní lidé, stolovali na kvalitní keramice a oblékali se do jemných látek.

Tuto vrstvu netvořilo pravděpodobně více než 2% z celkové populace společnosti, obecně ale o ní máme mnohonásobně více informací než o zbylých 98% obyvatel, která se v podstatě neobjevují v písemných ani obrazových památkách a o jejichž životě vypovídají pouze archeologické nálezy.

3.6.2.1 Kněží

Hlavní úlohou kněží bylo zprostředkovat kontakt s nadpřirozeným světem. Vykládali boží vůli, věštili budoucnost, prováděli oběti a léčitelské obřady, byli strážci vzdělanosti - ovládali znalosti astronomie a astrologie, kalendářních systémů, psaní, mytologie, obřadů. Jakým způsobem se jedinec stal knězem, se v rámci Mezoameriky liší - Aztékové pro výchovu kněží měli specializované školy, naproti tomu u Zapotéků se knězem mohl stát kdokoli, kdo vlastnil posvátnou knihu a uměl číst.

---

⁵⁹ CARRASCO, David, 1998, str. 141.

⁶⁰ KŘÍŽOVÁ, Markéta, 2001, str. 27.

Jak to probíhalo v Teotihuacanské kultuře není známo, stejně, jako nejsou jasné morální imperativy, které by se na kněze vztahovaly.⁶¹

3.6.2.2 Válečníci

Dlouho o Teotihuacanu panovala představa, že byl nemilitantním městem, který sice měl armádu, avšak nepočetnou, jen pro případnou obranu města, neboť motiv války se na nástěnných malbách téměř nevyskytuje. Změna názoru přišla po objevech v pyramidě Opeřeného hada, a to nejen lidských ostatků oděných ve vojenské výzbroji, ale také malých hliněných sošek, které měly zpodobňovat bojující válečníky, a to tím způsobem, že vymodelovaná postava gesty vyjadřuje hod oštěpu, nebo držení štítu a sečné nebo bodné zbraně aj. Naneštěstí se modely zbraní, které tyto sošky držely, nedochovaly. Následně se také v komplexech nacházejících se podél Cesty mrtvých našly vyobrazení lidí se zvířecími motivy (člověk-chřestýš/jaguár/kojot/dravec), což je mezoamerické vyobrazení válečníka. To s jakým zvířecím motivem je člověk-válečník vyobrazen určuje, jak tvrdí Cowgill, válečnickou hodnost. Zvířata spojovaná s válečníkem se v průběhu času mění - od pol. 2. stol. n. l. dominuje opeřený chřestýš, následuje rostoucí důraz na kojota, poté jaguára a nakonec orla. Proč tomu tak je, není známo, neboť důvodem nemůže být vyhynutí zvířete, jelikož kojot, jaguár i orel nevyhynuli a opeřený had je zřejmě mytologické zvíře, nebo kombinace dodnes nevyhynulého chřestýše a ptáka Quetzala.⁶²

V Teotihuacanu tedy válečnictví hrálo při nejmenším velmi podobnou úlohu jako v ostatních soudobých mezoamerických městech. Bohužel více zpráv o míře militarizace zatím není.

3.6.3 Ostatní vrstvy

Zemědělcům a dalším manuálním pracovníkům byla nadřazena vrstva specializovaných řemeslníků. Na samém dně společnosti se nacházeli nesvobodní

---

⁶¹ KLÁPŠTOVÁ, Kateřina, KRÁTKÝ, Čestmír J., 2001, str. 85-86.

⁶² COWGILL, George L., 1997, str. 144-145.

pracovníci. Patrně se jednalo o osoby, které svá práva ztratily v důsledku války nebo osobního prohřešku. Specifickou skupinu představovali ti, kdo bezprostředně zajišťovali služby pro panovníka, tedy palácoví služebníci, kuchaři, hudebníci, tanečníci a sbor náboženských specialistů a poradců, písaři, věštcí a astrologové.⁶³

3.7 Pohřební praktiky

Pohřební zvyklosti byly v Mezoamerice velmi různé – lišily se jak regionálně, tak dle časových období. Aztékové své mrtvé výhradně spalovali, Mayové těla pohřbívali celá - někde se inhuminovalo pod podlahy domů nebo do dvorků (nalezeno i v některých bytových komplexech v Teotihuacanu), jinde se budovaly speciální hrobky (Oaxaca nebo západní Mexiko). Známa je praktika vytváření tzv. balíků s mumií – mrtvý se svázal do kozelce a omotal látkami, zvlášť tělo, zvlášť hlava, takže tvarem zhruba připomínal figurku. Takto upravené mrtvole se na vrch látkového obvazu dávala přes obličej maska. Mumie se pak vložila do připravené hrobky.⁶⁴ Pohřbívání bylo často doprovázeno obětováním psa, který byl považován za psychopompa, tedy za bytost, která pomáhá zemřelým bezpečně projít nástrahy podsvětí.⁶⁵ Vzhledem k tomu, kolik měl Teotihuacan obyvatel, a tomu, že nebyl nalezen žádný hřbitov a ani dostatek pohřbených těl, je zřejmé, že hlavní pohřební praktikou města bylo spalování.

3.8 Náboženství

Pro mezoamerické společnosti platilo, že „co etnikum, to vlastní náboženství“. A nejen to, zvyklosti se mohly lišit město od města, každá vesnička mohla mít svého božského patrona, své tradice, obřady, rituály a náboženské představy.⁶⁶ Jsou ale určité prvky, které měly společné anebo velmi podobné. Několik z nich, které se objevují i v teotihuacanské kultuře, bude níže představeno.

---

⁶³ KŘÍŽOVÁ, Markéta, 2001, str. 27-28.

⁶⁴ KOSTÍČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta, KVĚTINOVÁ, Sylvie, 2011, str. 129.

⁶⁵ KŘÍŽOVÁ, Markéta, 2001, str. 159.

⁶⁶ KOSTÍČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta, KVĚTINOVÁ, Sylvie, 2011, str. 23.

3.8.1 Představa o uspořádání světa

Svět byl rozdělen do tří sfér – nebe, které bylo domovem bohů, země, znázorňovaná jako želví krunýř nebo krokodýlí hřbet plující na vodách světového oceánu, byla domovem lidských bytostí a podsvětí, coby místo plné nebezpečí a úkladů, obývané hrozivými, nebezpečnými živly. Nebesa měla třináct úrovní, podsvětí jich mělo devět. Tyto dvě úrovně však nemůžeme chápat jako protiklady, jak je chápe křesťanství. Byla to pouze dvě rozdílná místa, kam se mohl člověk po smrti dostat. Pozemská úroveň byla rozdělena na čtyři hlavní směry, pátým „směrem“ byl střed, jímž procházela osa, kolem které bylo nebe vyzdviženo z oceánu v okamžiku stvoření a která spojovala všechny úrovně světa.⁶⁷ Podsvětí, Mayi nazýváno Xibalba, Aztéky Mictlan⁶⁸, je místo, kde sídlí smrt, ale také regenerativní síly (symbolem pro ně jsou lebky a semena). Je to místo plné nástrah a překážek. Za vstupy do podsvětí se považovaly jeskyně.⁶⁹

3.8.2 Teotihuacanská božstva

Hlavní roli v náboženských představách hráli, ostatně jako ve většině náboženství, bohové. Mezoamerická božstva nemůžeme násilím vpravovat do panteonu, v jakém jsou např. v římském nebo řeckém náboženství, neboť tyto bohové nemají přesně vymezené své funkce a atributy. Bohů, bohyň a patronů bylo mnoho. Každá komuna, profesní skupina, měla svého patrona, dokonce každý jedinec byl pod ochranou vládců svého dne narození.

Bohové byli samozřejmě mnohem mocnější než lidé.⁷⁰ Mezi nimi a lidmi však nutně existoval tzv. princip vzájemnosti, který je založen na péči bohů a lidí o sebe navzájem. Bohové stvořili lidstvo, určují délku lidského života, starají se o to, aby lidé měli dostatek potravy popř. jiných zdrojů apod. Lidé jsou za to bohům zavázáni.

---

⁶⁷ KŘÍŽOVÁ, Markéta, 2001, str. 52.

⁶⁸ Jestli bylo Teotihuacanci nazýváno jinak, není známo. Představu o tomto místě měli s největší pravděpodobností stejnou.

⁶⁹ CARRASCO, David, 1998, str. 156-158.

⁷⁰ KŘÍŽOVÁ, Markéta, 2011, str. 48-53.

Pečují o ně prostřednictvím obětí. Tím bohy živí a obnovují jejich sílu. Bohové jsou za to lidem vděční. Tuto vděčnost projevují darováním dětí, deště, slunečního svitu, dostatku zvířeny na lov atp.⁷¹ Pokud by byla tato cyklická praktika porušena, civilizace a celý svět by podle mezoamerické představy zanikl.

3.8.2.1 Tlaloc

Byl uctíván od 8. stol. př. n. l. nebo dříve. Byl bohem vody (zejména deště) a plodnosti, za co byl chválen, bouřky a krupobití, díky čemu budil v lidech obavy. Byl spojován s jeskyněmi, prameny a horami, které byly jeho sídlem. Nejvýznamnějším místem kultu byla hora Tlaloc, která je 4100 m vysoká a leží na východním okraji Mexického údolí.

Je zobrazován s „brýlemi“ a hadími zuby (v Teotihuacanu např. na plastikách Quetzalcoatlovy pyramidy a Chrámu zemědělství). Byl vládcem osmého ze třinácti nebí, které bylo označováno jako Tlalocan - „místo věčného jara“ nebo „ráj zelených rostlin“. Do tohoto nebe se dostali ti, jejichž smrt nějak souvisela s vodou – utopili se, zasáhl je blesk při bouřce nebo zemřeli na nemoc přenášenou vodou (dna, svrab, malomocenství aj.). Takto zemřelí nebyli zpopelňováni, ale pohřbeni do země. Na obličej jim byla položena semínka rostlin, tělo bylo pomazáno modrou barvou a zabaleno do papíru nebo látky, do rukou jim byla vložena motýčka.

Do tohoto nebe se také dostali ti, co byli Tlalocu obětováni, což byly výhradně děti. Ty byly obětovány buď na hoře, kam byly odvedeny (cestou byly trýzněny, aby plakaly; slzy symbolizovaly zřejmě kapky deště) a kde byly rituálně zabity, nebo zanechány živé a svázané na pospas svému osudu. Mohly také být obětovány v jeskyni, kde je kněží po zabití stáhli z kůže, kterou si pak oblékli na sebe, a po ukončení slavností je v jeskyni uchovali. Těla, anebo dokonce živí jedinci, mohla být také vhozena do tzv. cenotes – přírodních nádrží/ krasových jeskynních studní.⁷²

---

⁷¹ CARRASCO, David, 1998, str. 143.

⁷² AUSTIN, Lopéz Alfredo, *Tamoanchan, Tlalocan: places of mist*, University Press of Colorado, 1997, str. 209.

3.8.2.2 Chalchiuhtlicue

Její jméno znamená „naše paní s nefritovou sukni“. Byla bohyní vody, řek, moří, potoků, patronka porodu, rodiček a novorozenců. Podle aztéckých mýtů byla manželkou (nebo sestrou) boha Tlaloca. Vládla s ním v tzv. čtvrtém Slunci (věku/období), které bylo zničeno potopou, jež na něj seslal. Chalchiuhtlicue postavila most mezi zemí a nebem, díky kterému se několik lidí zachránilo. Ostatní, kteří byli pohlceni vodou, se proměnili v ryby. K jejím atributům patří chřestítka na holi a šaty z leknínů, hadi, kukuřice a mušle.⁷³

Této bohyni byla v Teotihuacanu zasvěcena pyramida Měsíce, na jejímž úpatí byla nalezena socha této bohyně (viz výše).

3.8.2.3 Velká bohyně /Pavoučí žena

Malba této bohyně byla nalezena Alfonsem Casem r. 1942 v komplexu Tepantitla v Teotihuacanu (stejně tak, jako malba boha Tlaloca). R. 1974 Peter Furst a Esther Pásztory provedli náboženskou analýzu a identifikaci těchto maleb. Další malby byly nalezeny v Jaguářím paláci, Chrámu zemědělství a komplexu Tetitle. Označení „Pavoučí žena“ jí r. 1983 připsal Karl Taube, neboť tato bohyně je často zobrazována s pavouky nebo pavoučími motivy. Je to jediná bohyně „typicky teotihuacanská“ – byla nalezena pouze v Teotihuacanu a ve větších městech, které byly pod jeho správou. Byla bohyní podsvětí, tmy, země, vody, plodnosti a války. Je často zobrazována s pavouky, sovami nebo jaguáry – jako symbolem temnoty – a motýly, rostlinami, prameny vod vytékajícími z jejího těla - jako symbolem plodnosti. Vždy je zobrazována s ptačí čelenkou (vyrobenou ze sovy, nebo ptáka Quetzala) a nosním přívěškem s tesáky. Obětovalo se jí stětin.

3.8.2.4 Quetzalcoatl

Jméno znamená v překladu Opeřený had. V Teotihuacanu byl uctíván od 1. stol. př. n. l. Byl bohem větru, úsvitu, umění, řemesla, učenosti, patron kněží a

---

⁷³ JORDAN, Michael, Encyklopedie bohů, Volvox Globator, Praha, 1997, str. 100.

obchodníků, kultury, civilizace a měst. Je chápán jako ztělesnění nebe. Zprvu byl vyobrazován výhradně zoomorfně, ke konci klasického období začíná být vyobrazení antropomorfní nebo kombinované. Po pádu Teotihuacanu se jeho kult velice rozšířil. Karl Taube, tvrdí, že byl symbolem plodnosti, vnitřní politické struktury a také válečné expanze. Poslední argument je podložen tím, že byl Quetzalcoatl spojován s Venuší, hvězdou symbolizující válku. Enrique Florescano ukazuje na to, že teotihuacanská ikonografie zobrazuje Quetzalcoatla společně s Tlalocem nebo Velkou bohyní, tudíž by i Opeřený had mohl být božstvem plodnosti a zemědělství. I když se v Teotihuacanu nenašlo mnoho o jiných božstvech, tak vzhledem k tomu, že Tlalocovi, Chalchiuhtlicue a Quetzalcoatlovi byly zasvěcené tři nejvýznamnější budovy města (pyramida Slunce, Měsíce a Quetzalcoatlova pyramida), mohli tito tři bohové tvořit Teotihuacanskou „nejvyšší trojici“.⁷⁴

Ústřední roli hrál v aztécké mytologii a náboženství. Byl vládcem druhého z pěti Sluncí, které skončilo větrnou smrští a proměnou lidí v opice. Do druhého Slunce stvořil lidi z vlastní krve a potravu jim obstaral tak, že se proměnil v mravence, prolezl skrze hory a přinesl jim kukuřici. Také byl stvořitelem lidí Slunce pátého, kdy kvůli nim vstoupil do Mictlanu (aztéckého podsvětí), aby získal kosti a popel lidí z předchozích věků a mohl z nich stvořit lidi nové. Cestou z podsvětí však kosti upustil, čímž se vysvětluje, proč jsou někteří lidé vysocí a jiní malí. Podle mýtů se také přetělnil do hrdiny Ce Acatl Toplitzina (nazývaného také Tlahuizcalpantecuhtli – zn. Pán Jitřenky/Venuše). Mělo se jednat o skutečnou historickou osobu, která se stala náčelníkem asi v první čtvrtině 10. stol. n. l. a zreformovala kalendář, díky ní se také rozvinulo umění, byly nalezeny nové kovy aj. Po vypuknutí občanské války musel odejít, přislíbil ale, že se vrátí. Toho při conquistě využil Hernán Cortés, který domorodcům tvrdil, že je Quetzalcoatlovým vtělením.⁷⁵

---

⁷⁴ FLORESCANO, Enrique, *The Myth of Quetzalcoatl*, Baltimore, 2002, John Hopkins University Press, str. 8-21.

⁷⁵ JORDAN, Michael, 1997, str. 373-374.

Pro náboženské představy Mezoameriky je typické, že jsou založeny na párové čili duální opozici. Jedná se o přesvědčení, že harmonický celek mohou vytvářet jen dva navzájem se doplňující protiklady. Souhra protikladů byla podstatou všeho dění, byla na ní budována struktura celého vesmíru. K základním principům duality patří život a smrt, den a noc, muž a žena, vznik a zánik, dobro a zlo, popř. jiné. Důraz na dualitu je v náboženství patrný např. ve vytváření manželských párů v rámci božstev (zde např. Tlaloc a Chalchiuhtlicue), nebo pokud by bůh neměl partnera/partnerku, byl považován za "dvojjedinný" celek s mužským i ženským aspektem. Stejně tak má každé božstvo svou dobrou a špatnou stránku.⁷⁶

3.9 Rituální obětování a oběti

Jak již bylo výše řečeno, vztahy mezi lidmi a bohy byly obousměrné. Bohové byly dárci – darovali hojnou úrodu, úspěch v bitvě, hladký průběh porodu aj. Za to od lidí vyžadovali úctu a podporu. To lidé poskytovali prostřednictvím rituálů, jejichž jádrem bylo obětování, kterému mohly předcházet, nebo ho doplňovat, tance, zpěvy, proslovy, představení, modlitby, hostiny, hry, soutěže, zápasy aj.

Rituály, náboženské praktiky (popř. i představy) můžeme rozdělit do dvou rovin - domácí a státní. Rozlišit jednu od druhé je však někdy velmi obtížné, neboť se v průběhu času měnily, ovlivňovaly a propojovaly, jejich jednotlivé prvky se vyvíjely, přidávaly se nové, nebo zanikaly.

Domácí rituály vycházely z původních venkovských tradic, zejména kultu předků. Z nálezů je těžké vyvodit, jak asi tyto rituály vypadaly. Častými nálezy v patkách komplexů, kde se mohly odehrávat, jsou tzv. huehuetotls (malé sošky sedících lidí, kteří na hlavě, nebo na zádech, drží misku). Tyto sošky se našly po celé Mezoamerice, Teotihuacan nevyjímaje. K čemu se ale používaly, nebo jaká byla

---

⁷⁶ KLÁPŠTOVÁ, Kateřina, KRÁTKÝ, Čestmír J., 2001, str. 51.

přesně jejich funkce, se zatím neví. Podle Cowgilla souvisely s kultem srdce a obětováním, podle Pasztory mohly souviset s pálením kadidla.⁷⁷

Větší význam, než domácí rituály, byly náboženské praktiky státního zájmu. Hlavní roli zde hráli kněží, nebo lépe řečeno „náboženští specialisté“, kteří je prováděli. Nejvyšším knězem byl panovník.

Jak bylo zmíněno - jádrem rituálů a slavností byly oběti. Tomuto fenoménu bych tedy ráda věnovala několik odstavců.

3.9.1 Nekrvavé oběti

Obětinou byly potraviny, nápoje, rostliny nebo různé předměty. Oběť se konala buď úlitbou (nápoje) nebo překladem, po kterém byla zničena (spálena, ponořena do vody, nechána zetlít) anebo se s ní po zasvěcení nakládalo dále – jídlo bylo rozděleno a nabídnuto ke sněžení, předměty byly uchovány v chrámu apod. Nekrvavé oběti byly častější než krvavé, a to zejména z ekonomických důvodů. Zároveň však byly méně hodnotné – nezískalo se za ní tolik boží přízně, jako za oběť krvavou.

3.9.2 Krvavé oběti

Pro krvavou oběť platilo – čím větší zvíře, tím bude oběť hodnotnější. Jaká zvířata byla pro tuto oběť v Teotihuacanu ceněna, můžeme např. vyvodit z nálezů v pyramidě Měsíce (viz výše). Specifickou a nejvýznamnější krvavou obětí byl člověk.

Obětování lidí se prakticovalo bez výjimky v celé Mezoamerice. Velice oblíbenou byla hlavně u poklasických Aztéků, kteří z ní udělali tak častý a masový akt, že museli vést tzv. květinové války (válečná tažení výhradně zaměřená na získávání zajatců, kteří by sloužili jako oběť). Krvavé rituály nemusely však vždy končit smrtí. Při oběti krve, nebo rituálním mučení sice občas docházelo k úmrtí, ale smrt nebyla primárním cílem. Tím byla buď bolest, nebo získání krve, se kterou se dál rituálně manipulovalo.

---

⁷⁷ COWGILL, George L. 1997, str. 141.

Lidská krvavá oběť, zejména ta, co končila smrtí, měla 3 rozměry – mohla být chápána jako povinnost, jako výsada, nebo mohla být trestem.

1. Povinnost – pokud by člověk, který má být obětován, obětován nebyl, resp. pokud by nebylo obětováno potřebné množství obětí, společnost by byla potrestána.
2. Výsada – osudem obětovaného po smrti bylo kráčet v průvodu se Sluncem na jeho pouti po nebi. Oběť byla tedy prostředkem k dosažení lepší existence a výsostného postavení. Za to, že byl člověk obětován, mu byla vzdána náležitá úcta.⁷⁸
3. Trest – obětování bylo trestem za vážné (a většinou opakované) porušení zákonů.

Tyto rozměry byly vyvážené – lidská oběť byla zároveň obávaná, posvěcující a nepochybně nutná – neboť kdybychom kladli příliš velkou váhu na rozměr povinnosti, tak bychom z mezoamerických národů udělali pouhé loutky nebo otroky v područí bohů. Kdybychom příliš zdůrazňovali rozměr výsady, mohlo by se zdát, že se lidé nechávali obětovat dobrovolně a rádi, což není pravda, stejně jako to, že oběť nebyla sadistická vražda s odstrašujícím účinkem, jak by mohla být chápána při zvýšení rozměru trestu.⁷⁹

Teotihuacan hraje významnou roli v aztéckém mýtu o vzniku pátého Slunce, jenž přiřknul oběti roli výsostné povinnosti: aztécký vesmír již prošel čtyřmi věky neboli Slunci. Poté, co skončil čtvrtý věk, sešli se bohové ve městě Teotihuacanu, aby vyřešili, jak bude vesmír pokračovat dál. Svět mezi tím setrval ve tmě, neboť poslední Slunce bylo zničeno. Bylo třeba, aby bohové mezi sebou zvolili jedinice, který

---

⁷⁸ Stejně jako mužům, kteří byli obětováni nebo padli v bitvě, patřila náležitá úcta i ženám, které zemřely při porodu. Aztékové tyto ženy považovali za bojovnice, které prohrály boj s dítětem. Tyto ženy doprovázely v odpoledních a večerních hodinách Slunce při jeho cestě po obloze, zatímco padlí nebo obětovní muži o Slunce pečovali během dopoledne. KLÁPŠTOVÁ, Kateřina, KRÁTKÝ, Čestmír J., 2001, str. 42.

⁷⁹ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta, KVĚTINOVÁ, Sylvie, 2011, str. 73.

se stane novým Sluncem. Přihlásí se Tecciztecatl, bohatě oděný mladý krasavec, dobrovolník. Bohové zvolí pro jistotu ještě náhradníka – Nanahuatzina, starého a nemocného boha. Uprostřed Teotihuacanu je rozdělána velká hranice. Tecciztecatl je vybídnut, aby se vrhl do ohně, upálil se a tím se proměnil ve Slunce. On však skočit do ohně nedokáže. Bohové vybídnou Nanahuatzina, aby splnil svou povinnost. Ten se rozběhne a bez sebemenšího zaváhání se vrhne do plamenů – vzápětí z něj vystoupí, avšak jako Tonatiuh, nádherný, bohatě oděný sluneční válečník. Nový bůh Slunce stojí nízko na nebi a nehýbe se, jeho žár spaluje vše na zemi. Proto musejí bohové jeden po druhém přistoupit k obětnímu kameni, kde jim božský kněz Quetzalcoatl vyrve srdce, které dosud tlukoucí, nabídne Slunci. Tato oběť dodá Tonatiuhovi sílu – Slunce se pomalu rozhýbe a nastoupí cestu po obloze, kterou bude od té doby vykonávat každý den. Z oběti se tedy stává povinnost, která, nebude-li dodržena, zapříčiní zánik světa.⁸⁰

Dvě lidské krvavé oběti byly nejhodnotnější – oběť vyrváním srdce a sebeobětí.

3.9.2.1 Oběť vyrváním srdce

Tento druh obětování byl velice populární. *„Postupovalo se následujícím způsobem: po ukončení přípravných rituálů byl vybraný člověk položen nznak na obětní kámen ve tvaru homole tak, aby jeho hrud' ležela na nejvyšším místě kamene a byla tak napjatá a snadno přístupná. Nehybnost oběti zajišťovalo čtyři až pět asistentů, každý držel jednu její končetinu, případný pátý asistent přidržoval hlavu. Takto znehybněné oběti pak obětník rychlým pohybem rozťal kůži a svalstvo v oblasti bránice, aby si uvolnil přístup do tělní dutiny. Následně vnořil ruku do levé strany hrudníku, uchopil srdce a prudce ho vyrval z jeho místa silou dostatečnou na to, aby přetrhal všech osm cév, které spojovaly srdeční sval se zbytkem hrudi. Ještě tepající srdce pak obvykle ihned nabídl bohům - a to tak, že je buď položil do obětní misky, nebo vložil do úst idolu, případně je urychleně pozvedl nad sochu,*

---

⁸⁰KLÁPŠTOVÁ, Kateřina, KRÁTKÝ, Čestmír J., 2001, str. 96, 126.

aby poslední stahy svalů postříkaly krví tvář božstva. Celý proces se musel odehrát během pouhých několika okamžiků, a to z několika důvodů. Za prvé, oběť se pravděpodobně ve většině případů vzpouzela a strach a v závěru i bolest jí musely dodávat neobyčejnou sílu, takže hrozilo nebezpečí, že se asistentům vysmekne a hladký průběh rituálu bude narušen. Za druhé pak srdce po vytržení ze svého lůžka udeřilo většinou již jen několikrát a zásoba krve se vyčerpala prakticky okamžitě, takže pokud bylo účelem rituálu skropit stříkající krví sochy bohů, musel obětník jednat s bleskovou pohotovostí.“⁸¹

Vyrvání srdce se netýkalo pouze člověka, byla tak obětována i zvířata (ovšem jen při méně významných událostech, nebo v chudších komunitách). Také často neprobíhalo samostatně, ale mohlo se kombinovat s jinou formou obětování, např. mučením, stětím (před nebo po vyrvání srdce; bylo oblíbené, neboť z těla vyteklo hodně krve; důkazem, že se v Teotihuacanu takto obětovalo, jsou lidské lebky z pyramidy Měsíce a několik lebek nalezených v řece San Juan, které vykazují známky setnutí), upalováním, nebo těla mohla být následně vhozena do vody.⁸²

3.9.2.2 Sebeobět'

Na rozdíl od výše zmíněných obětí, tuto oběť člověk vykonával sám na sobě. Nejčastěji rybí kostí (zejména rejnočím ostnem), trnem z agáve, nebo tenkým obsidiánovým nožem se provedla perforace části těla, která dobře krvácela - nosu, uší, jazyka, předkožky nebo celého penisu, stehna aj. Vzniklým otvorem se poté často provlékal provázek, který mohl být obohacený o různé trny - pro zvýšení krvácivosti. Po tomto provázku krev stékala do předem připravené misky nebo košíku, který byl naplněný papírem, jenž byl následně i s krví spálen. Cílem oběti tedy nebylo usmrcení, pouze získání krve, potravy pro bohy. Přesto se však stávalo, že člověk zemřel – omylem si prořal tepnu nebo neměl dobrou srážlivost krve, což obojí vedlo k vykrvácení. Logika sebeoběti opět vychází z hrdinských ctností mezoamerického

---

⁸¹ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KRÍŽOVÁ, Markéta, KVĚTINOVÁ, Sylvie, 2011, str. 49 - 50.

⁸² KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KRÍŽOVÁ, Markéta, KVĚTINOVÁ, Sylvie, 2011, str. 51.

válečníka, především statečnosti, odhodlání a pohrdání smrtí i bolestí. Sebeobětování bylo považováno za vysoce prestižní úkol a zřejmě ho prováděli výhradně muži-šlechtici, králové a výjimečně i královny. Předcházet jí také několika denní půst, sexuální zdrženlivost a spánková absence. Není vyloučeno, že se v rámci rituálu nepoužívaly drogy. V Teotihuacanu byla zcela jistě tato oběť praktikována, neboť se dochovaly obsidiánové nožičky/jehly a trny z agáve (perforátory) a také vyobrazení na zdech.⁸³

3.9.3 Halucinogeny

Při obětech a jiných náboženských obřadech hrály drogy a narkotika významnou roli. Sloužily jako utišující prostředek pro toho, kdo měl být obětován (ne však z toho důvodu, aby ho obětování tolik nebolelo, ale aby se na oltáři nesnažil obětujícím vzepřít - hrozilo by tak, že oběť nebude provedena správně, takže by nejen neměla žádný efekt, ale mohla by být pro bohy pohoršením nebo urážkou), nebo pro člověka, který prováděl sebeoběť (zde bylo žádoucí zmírnění bolesti a překonání strachu). Dále byly považovány za dobrý prostředek k navození stavu, v němž by bylo možné komunikovat s bohy nebo věštit. Kromě určitých druhů rostlin byly používány extrakty z hub, nebo halucinogeny živočišného původu vylučované žábami. Pro severní část Mezoameriky je typickým zdrojem halucinačních látek drobný kaktus zvaný peyote, který také tvořil významnou složku dálkového obchodu.⁸⁴

Lidskou obětí byli conquistadoři velmi pohoršeni a i v současné době jsou tímto fenoménem mnozí lidé rozhořčeni a vidí to jako stinnou stránku těchto civilizací. Proto považuji za důležité zdůraznit, že až do 19. stol. n. l. v Evropě probíhaly brutální popravy, které byly pro společnost přitažlivým divadlem. Zároveň jimi vládnoucí vrstva demonstrovala svou moc. Upalování, rozčtvrcování, lámání v kole, sekání hlav a jejich vystavování, bičování, napichování na kůl, ubití, rozdrcení,

---

⁸³ KRÍŽOVÁ, Markéta, 2011, str. 141-143, 149-151.

⁸⁴ KLÁPŠTOVÁ, Kateřina, KRÁTKÝ, Čestmír J., 2001, str. 53-54.

probodení, ukamenování a mnoho jiného byly velmi bolestivou (a krvavou) praktikou – většinou používanou jako trest. Rozdíl od amerických civilizací spočíval v tom, že při evropských popravách nehráli bozi a náboženství tak významnou roli.

V 19. stol. se toto jednání začalo považovat v Evropě za barbarské nebo primitivní a společnosti, které je praktikovaly, byly odsuzovány. Tento postoj v Evropě přetrvává dodnes a je promítnut do trestního práva, kde je smrt, jako forma trestu zakázána (kromě Běloruska, kde je trest smrti povolen). Na druhou stranu, země, jako Spojené státy americké nebo Čínská lidová republika, které se nedají rozhodně považovat za nevyspělé nebo primitivní, trest smrti stále uznávají a praktikují, stejně tak jako země Předního Východu, severovýchodní Afriky a jihozápadní Asie.⁸⁵ Původní americké civilizace by tedy neměly být díky svým obětním praktikám degradovány, nebo nijak odsuzovány.

3.10 Úpadek Teotihuacanu

Proč byl Teotihuacan opuštěn se s jistotou určit nedá. Dříve vědci se vědci klaněli k hypotéze, že bylo město napadeno nepřáteli, nedokázalo se ubránit a podlehlo. Archeologické nálezy, a to nejen z Teotihuacanu, to však vyvrací a Cowgill na jejich základě tvrdí, že městský kolaps zapříčinila kombinace vnitřních i vnějších faktorů: je dokázáno, že podnebí 2. pol. 6. stol. n. l. bylo výrazně sušší a teplejší, než kdy před tím, což mělo vliv na zemědělskou produkci. Důkazem jsou kosterní nálezy severního Mexika, jež obsahují pozůstatky lidí, kteří trpěli podvýživou a dožívali se nižšího věku. S tím souvisela migrace obyvatel na jih, která probíhala zejména v 1. pol. 7. stol. n. l. Teotihuacan tak díky ní přišel o značnou část populace, zároveň se obyvatelstvo stávalo etnicky různorodější, začaly se výrazně mísit kulturní faktory a tím docházelo k nabourávání společenské konstrukce. K pádu města zřejmě přispěla i neschopnost elit reagovat na tyto změny, a to zejména proto, že elita města byla už tak bohatá a "soběstačná", že začala odmítat svrchovanost vládce, takže město se

---

⁸⁵ Dle: MONESTIER, *Martin, Historie trestu smrti*. Rybka Publishers, Praha, 1998, 404 s.

ocitlo pod nejednoznačným vedením. Zároveň se vytvořila velká majetková propast mezi elitou a běžným lidem. To podle Cowgilla vedlo k povstání, jehož následky byla akropole ničena - byly bořeny sochy, nástěnné malby byly seškrabávány ze zdí, byla rozbíjena keramika. Nakonec byla akropole zapálena (zdali úmyslně, nebo to byl vedlejší následek rabování a ničení, není známo). Právě fakt, že se ničení týkalo výhradně centra města, vylučuje možnost, že by Teotihuacan podlehl nepřítelům (ti by vydrancovali město celé, nebo by jej ovládli a znovu obnovili). Zánik Teotihuacanu jako "velkoměsta" je datuje kolem r. 750 n. l. Nadále v něm však žilo asi 40 000 obyvatel, a to cca do r. 900, kdy byl definitivně opuštěn.⁸⁶

---

⁸⁶ COWGILL, George L., 1997, str. 186-187; COWGILL, George, 2008, str. 971-972.

4. Závěr

Teotihuacan - mezoamerické město, které svou existencí přes 500 let významně poznamenávalo své blízké i vzdálené mezoamerické sousedy. Stejně rychle, jako se dostal na vrchol, tak se ztratil. Jediným odkazem, kterým se badatelům dává poznat, jsou materiální pozůstatky - budovy, keramika, sošky apod. - a nástěnné malby. Tyto prameny jsou sice relativně početné a rozmanité, ovšem problematicky interpretovatelné a jejich výklady těžko verifikovatelné. Důvodem je absence písemných pramenů, které by fungovaly jako průvodní materiál. Přesto se mnozí o jejich výklad snaží, i když si uvědomují, že nové výzkumy mohou jejich práci významně poznamenat nebo dokonce popřít. Díky těmto badatelům však získáváme ucelenější představy o tomto městě, jeho funkci, obyvatelích a jejich představách. Můžeme jen doufat, že tito lidé ve své práci nepoleví, neboť čím rozsáhlejší a intenzivnější jejich výzkumy budou, tím komplexnější obraz nám bude nabídnut.

S lítostí musím konstatovat, že rozsah práce mi neumožňoval zabývat se Teotihuacanem a kulturou jeho obyvatel podrobněji a hlouběji. V českém jazyce zatím neexistuje monografie, která by se jím zabývala - pokud bychom o něm hledali informace, našly bychom jen stručné statě, nebo by se vyskytoval ve formě hesel. Doufám tedy, že má práce dokázala českému čtenáři o Teotihuacanu, jeho funkci a o tom, co se v něm odehrávalo, poskytnout alespoň základní ucelenou představu.

5. Seznam použitých pramenů

AUSTIN, Lopéz Alfredo, *Tamoanchan, Tlalocan: places of mist*, University Press of Colorado, 1997, 322 s.

CARRASCO, David, *Náboženství Mezoameriky. Kosmovize a obřadní centra*, Prostor, Praha, 1998, ISBN 80-85190-72-9, 240 s.

CARTER, Harold.: Urban Origins: a review of theories. In: Chant, C. ed.: *Pre-industrial Cities and Technology Reader*. Routledge, Londýn, 1999, 274 s.

COWGILL, George L., An update on Teotihuacan, In: *Antiquity*, Vol. 82 No. 318, 2008, str. 962-975.

COWGILL, George L., The Central Mexican Highlands from the rise of Teotihuacan to the decline of Tula, In: *The Cambridge History of the Native Peoples of the Americas 2: Mesoamerika*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, str. 250-317.

COWGILL, Gorge L., State and society at Teotihuacan, Mexico, In: *Annual Review of Anthropology*, Vol. 26, 1997, str. 129-161.

DIEHL, Richard A. [online] odborný text
<http://archaeology.about.com/od/mesoamerica/ig/Teotihuacan/Quetzalpapalotl-Entrance-.htm> ; odkazováno dne 24. 4. 2013.

DURKHEIM, Émile, *Elementární formy náboženského života*. Oikoymenh, Praha, 2002, ISBN 80-7298-056-4, 492 s.

ELIADE, Mircea, *Dějiny náboženského myšlení IV.*, Oikoymenh, Praha, 2008, ISBN 978-80-7298-281-2, 543 s.

HAYDEN, Doris, An Interpretation of a Cave underneath the Pyramid of the Sun in Teotihuacan, Mexico, *American Antiquity*, Vol. 40, No. 2, duben 1975, str. 131-147.

HEADRICK, Annabeth, *Teotihuacan Trinity: The Sociopolitical Structure of an Ancient Mesoamerican City*, University of Texas Press, Austin, 2007, 210 s.

HORYNA, Břetislav, *Úvod do religionistiky*, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha, 1994, ISBN 80-85241-64-1, 131 s.

KIRCHHOFF, Paul, Mesoamérica: Sus límites Geográficos, Composición Étnica y Caracteres Culturales, In: *Acta Americana*, Vol. 1, Sociedad interamericana de antropología y geografía, Mexico, 1943, str. 92-107.

KAŠPAR, Oldřich, *Dějiny Mexika*, Lidové noviny, Praha, 1999, ISBN 80-7106-269-3, 389 s.

- KLÁPŠŤOVÁ, Kateřina, KRÁTKÝ, Čestmír J., *Encyklopedie bohů a mýtů předkolumbovské Ameriky. Mexiko a Střední Amerika*, Libri, Praha, 2001, ISBN 80 - 7277-065-9, 155 s.
- KOSTIČOVÁ Zuzana, KŘÍŽOVÁ Markéta KVĚTINOVÁ, Sylvie, *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, XYZ, Praha, 2011, ISBN 978-80-7388-467-3, 269 s.
- KŘÍŽOVÁ, Markéta, *Mayové. Víc než záhady dávné civilizace*, Aleš Skřivan ml, Praha, 2011, ISBN 978-80-86493-25-1, 135 s.
- MILLER, Arthur G. *The Mural Painting of Teotihuacan*, Dunbarton Oaks, Washington D. C. 1973, 193 s.
- MILLON, René, Teotihuacan Mapping Project, In: *American Antiquity*, Vol. 29, No. 3, leden, 1964, str. 345-352.
- MILLON, René, DREWITT, Bruce, Earlier Structures within the Pyramid of the Sun at Teotihuacan, In: *American Antiquity*, Vol. 26, No. 3, leden 1961, str. 371-378.
- MONESTIER, Martin, *Historie trestu smrti*. Rybka Publishers, Praha, 1998, 404 s.
- PASZTORY, Esther, *Teotihuacan. An experiment of living*. University of Oklahoma Press, 1997, 282 s.
- RATTRAY, Evelyn Ch., *Entierros y ofrendas en Teotihuacan: excavaciones, inventario, patronos mortuorios*, Instituto de Investigaciones Antropológicas, México, 1997, ISBN 968-36-6608-6, 241 s.
- SUGIYAMA, Saburo, Tuneling Through Teotihuacan, In: *American Archeology*, Vol. 6, No. 1, 2002, str. 20-26.
- SUGIYAMA, Saburo [online] poslední aktualizace: 20. 8. 2001, <http://archaeology.la.asu.edu/teo/fsp/index.htm>, odborný text, odkazováno na zdroj dne 8. 4. 2013.
- TALADOIRE, ERIC, *The Architectural Background of the Pre-Hispanic Ballgame. The Sport of Life and Death: The Mesoamerican Ballgame*, Thames & Hudson, New York, 2001, str. 95-115.
- JORDAN, Michael, *Encyklopedie bohů*, Volvox Globator, Praha, 1997, 519 s.
- FLORESCANO, Enrique, *The Myth of Quetzalcoatl*, Baltimore, 2002, John Hopkins University Press, 312 s.
- WEBER, Max, *The City*, Free Press, New York, 1966, str. 242 s.

6. Seznam příloh

Příloha č. 1: Oblast Mezoameriky s vyznačením významných soudobých středisek; zdroj: KLÁPŠŤOVÁ, Kateřina, KRÁTKÝ, Čestmír J., Encyklopedie bohů a mýtů předkolumbovské Ameriky. Mexiko a Střední Amerika, Libri, Praha, 2001, ISBN 80-7277-065-9, str. 6.

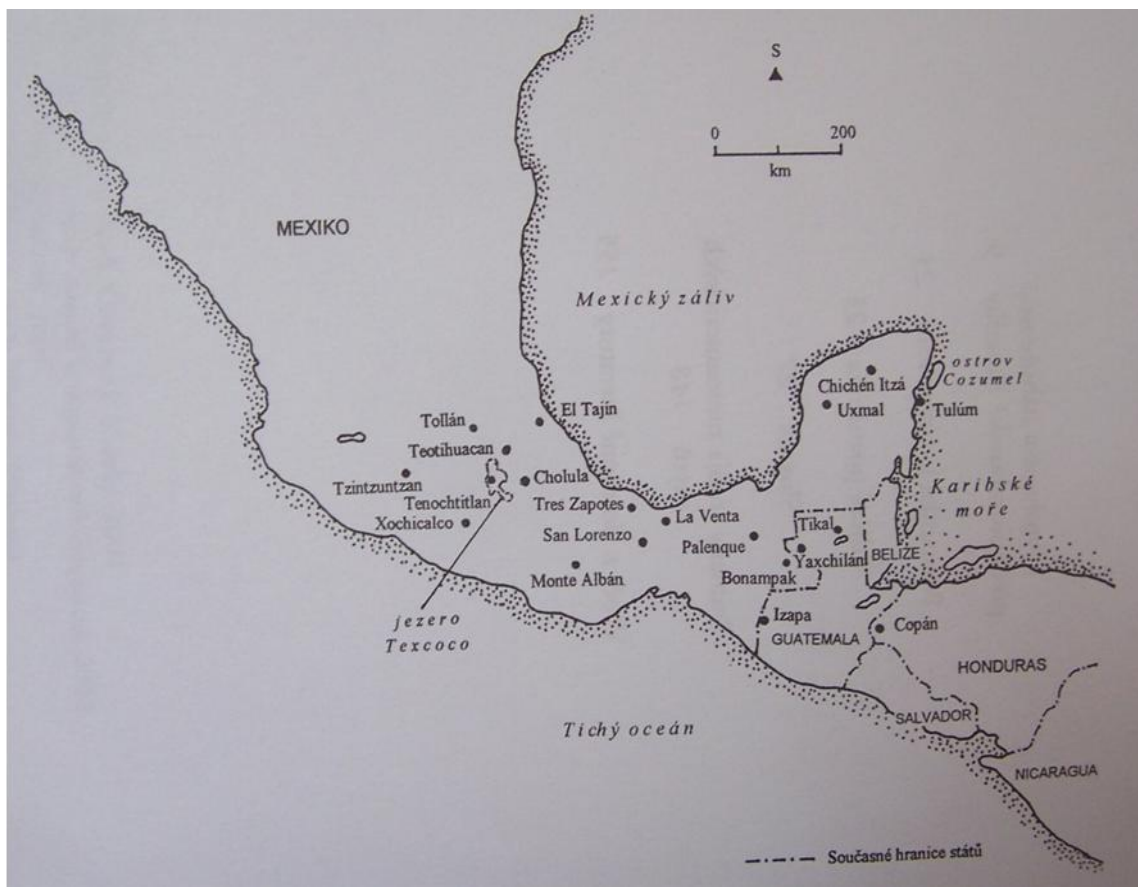
Příloha č. 2: Mapa akropole + legenda; Zdroj: RATTRAY, Evelyn Ch., *Entierros y ofrendas en Teotihuacan: excavaciones, inventario, patrones mortuorios*, Instituto de Investigaciones Antropológicas, México, 1997, ISBN 968-36-6608-6, str. 18.

Příloha č. 3: Chronologická tabulka - srovnání; Zdroj: RATTRAY, Evelyn Ch., *Entierros y ofrendas en Teotihuacan: excavaciones, inventario, patrones mortuorios*, Instituto de Investigaciones Antropológicas, México, 1997, ISBN 968-36-6608-6, str. 15.

Příloha č. 4: Socha bohyně Chalchiuhtlicue;
Zdroj: <http://www.latinamericanstudies.org/museum/museo-7.jpg>

7. Přílohy

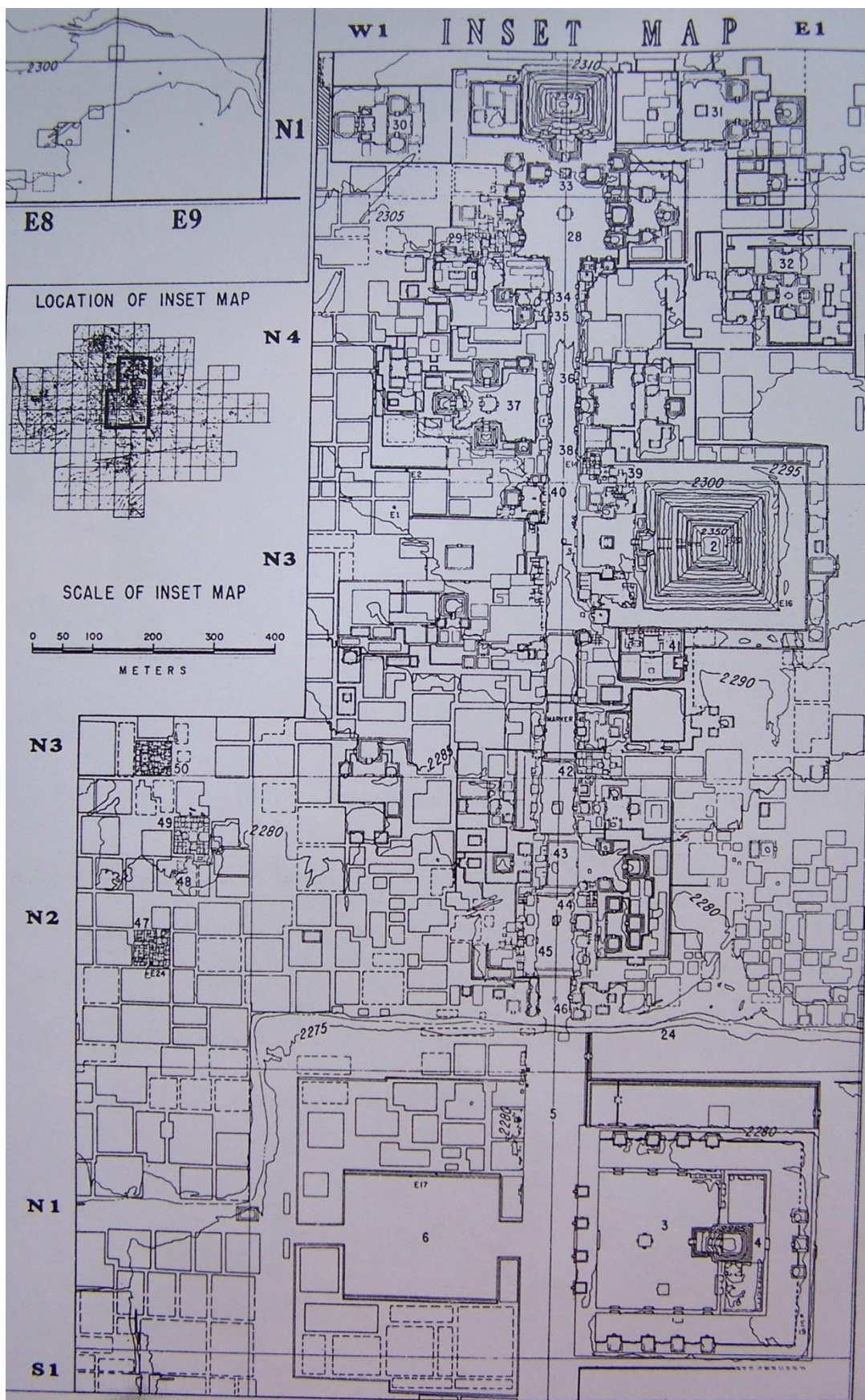
Příloha č. 1: Oblast Mezoameriky s vyznačením významných soudobých středisek

Zdroj: KLÁPŠŤOVÁ, Kateřina, KRÁTKÝ, Čestmír J., Encyklopedie bohů a mýtů předkolumbovské Ameriky. Mexiko a Střední Amerika, Libri, Praha, 2001, ISBN 80-7277-065-9, str. 6.

Příloha č. 2: Mapa akropole + legenda

KEY TO INSET MAP

PYRAMID OF THE MOON	1
PYRAMID OF THE SUN	2
CIUDADELA	3
TEMPLE OF QUETZALCOATL	4
"STREET OF THE DEAD"	5
GREAT COMPOUND	6
RIO SAN JUAN	24
PLAZA OF THE MOON	28
QUETZALPAPALOTL PALACE	29
GROUP 5'	30
GROUP 5	31
XALA COMPOUND	32
BUILDING OF THE ALTARS	33
TEMPLE OF AGRICULTURE	34
MYTHOLOGICAL ANIMALS MURALS	35
PUMA MURAL	36
PLAZA OF THE COLUMNS	37
EXPLORATIONS OF 1895	38
PALACE OF THE SUN	39
PATIO OF THE FOUR SMALL TEMPLES	40
HOUSE OF THE PRIESTS	41
VIKING GROUP	42
"STREET OF THE DEAD" COMPLEX	43
EXPLORATIONS OF 1917	44
SUPERPOSED BUILDINGS	45
EXPLORATIONS OF 1908	46
TETITLA	47
ZACUALA PATIOS	48
ZACUALA PALACE	49
YAYAHUALA	50

Zdroj: RATTRAY, Evelyn Ch., *Entierros y ofrendas en Teotihuacan: excavaciones, inventario, patrones mortuorios*, Instituto de Investigaciones Antropológicas, México, 1997, ISBN 968-36-6608-6, str. 18.

Příloha č. 3: Chronologická tabulka - srovnání

<i>Fase</i>	<i>Fecha (dC)</i>	<i>Periodo</i>
Metepec	650-750	Clásico tardío
Xolalpan tardío	550-650	Clásico tardío
Xolalpan temprano	400-550	Clásico temprano
Tlamimilolpa tardío	300-400	Clásico temprano
Tlamimilolpa temprano	200-300	Clásico temprano
Miccaotli	150-200	Formativo terminal
Tzacualli tardío	50-150	Formativo terminal
Tzacualli temprano	0-50	Formativo terminal
Patlachique	150-0 aC	Formativo terminal

Pozn.: fase - fáze, tardío - pozdní; temprano - raný; terminal - konečný; clásico - klasický; formativo - formativní; fecha - datum/časové rozmezí, periodo - období, aC/dC - př. n. l. /n. l.

Zdroj: RATTRAY, Evelyn Ch., *Entierros y ofrendas en Teotihuacan: excavaciones, inventario, patrones mortuorios*, Instituto de Investigaciones Antropológicas, México, 1997, ISBN 968-36-6608-6, str. 15.

Příloha č. 4: Socha bohyně Chalchiuhtlicue

Zdroj: <http://www.latinamericanstudies.org/museum/museo-7.jpg>

Resumé

Cílem bakalářské práce je objasnit náboženskou a kulturní rovinu města Teotihuacanu, které po dobu nejméně pětiset let ze své existence aktivně ovlivňovalo značnou část kulturně-geografického regionu Mezoameriky a i po svém zániku zůstal integrální součástí její kultury.

Přes to, že o něm získáváme informace pouze z materiálních pramenů, které pocházejí přímo z Teotihuacanu samotného nebo center, na něž měl významný vliv, můžeme si dovolit tvrdit, že byl významným urbánním střediskem, které svou velikostí, stupněm sociální organizace aj. mimořádně převyšovalo úroveň jiných soudobých sídel mezoamerického regionu. Se svými 25km² a 125 000 obyvateli byl v 6. stol. n. l. šestým největším městem světa. Svými megalitickými stavbami, jakými jsou pyramida Slunce, pyramida měsíce nebo Citadela s Quetzalcoatlovou pyramidou aj., a strukturální propracovaností vyvolává úžas a obdiv současných i soudobých návštěvníků. Naneštěstí nejsou známy původní názvy chrámů, paláců, pyramid, božstev a jiných součástí města, neboť teotihuacanský jazyk z důvodu absence literárních záznamů zůstává neznámý a všechna označení, která badatelé používají, přejímají z aztéckého jazyka nahuatlu nebo je sami vytváří. Metodikou této práce bylo kompilovat závěry, výsledky, předpoklady a návrhy vědců a badatelů, kteří se Teotihuacanem anebo Mezoamerikou a jejich kulturou zabývají, a podat ucelený přehled, jak asi teotihuacanská kultura vypadala a co se v rámci ní v tomto městě odehrávalo.

Summary

The aim of this work is to clarify the religious and cultural level of Teotihuacan, over a period of at least five hundred years of its existence, actively influenced much of cultural and geographic region of Mesoamerica and after his termination remained an integral part of its culture.

Despite the fact that the only information we obtain from material sources, which come directly from Teotihuacan itself or centers, which had a significant impact, we can afford to say that it was a major urban center to its size, degree of social organizations, etc. extraordinarily exceeded level of other contemporary settlements of mesoamerican region. With its 25 square kilometers and 125,000 inhabitants was the sixth largest city in the world in the 6th century BC. With its megalithic structures, such as the Pyramid of the Sun, Pyramid of the Moon and the Citadel with Quetzalcoatl pyramid, etc., and structural refinement evokes awe and admiration of current and contemporary visitors. Unfortunately, the original names of temples, palaces, pyramids, gods and other parts of the city are not known in Teotihuacan original language because of the absence of literary records remains unknown, and all the signs which researchers use, takes over from the Aztec language Nahuatl. Methodology of this study was to compile the findings, results, assumptions and proposals of scientists and researchers who Teotihuacan or Mesoamerica and the culture involved, and provide a comprehensive overview of how some Teotihuacan culture and what looked under it happening in this city.